

Kulturtanter

En studie i kvinnlig kulturkonsumtion

Uffe Berggren

Institutionen för etnologi, religionshistoria och genusvetenskap

Examensarbete 30 hp

Etnologi

Etnologi – Masterkurs

Vårterminen 2012

Handledare: Barbro Blehr

Cultured Ladies: A Study in Female Consumption of Culture

Stockholms
universitet

Kulturtanter

En studie i kvinnlig kulturkonsumtion

Uffe Berggren

Abstract

The aim of this study is, using the Swedish expression “kulturtant” (cultured lady) as starting point, to understand how and why women consume the products of the culture industry more eagerly than men. The study is using the concepts put forward by Pierre Bourdieu; fields, capital and habitus. It is a qualitative study based on discussions in focus groups, interviews and material gathered through Google Alerts. In the literature this gap between the sexes with regard to the higher consumption on behalf of women has been referred to as the “puzzle” of women’s cultural consumption.

The empirical results show that the women in the study are well aware of what they want to gain by participating in cultural activities like reading, going to concerts, watching plays or going to the movies. There are three main results: The first result is that the women in the study want to participate in activities with peers that respect them. The second result is that the women are eager that their cultural activities should give them durable experiences. The third result can be described as a wish of the women that taking part in cultural activities will help them to develop as human beings, to become better persons. The women have made what can be called a culture journey that in analogy with a class journey may be argued to be non-reversible.

Keywords

Women’s Culture Consumption, Kulturtant, Bourdieu

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
Syfte och frågeställningar	5
Tidigare forskning inom kulturkonsumtion	6
Teoretiska utgångspunkter	9
Fältet för kulturkonsumtion	12
Den empiriska undersökningens förutsättningar och genomförande	12
Mättnad i undersökningar.....	16
Ordval	17
Disposition	17
2. Stereotypen kulturtant	18
Tre exempel på hur kulturtanten beskrivs	19
Om slutledet -tant i stereotypen kulturtant	22
Summering: Kulturtant	23
3. Kulturreсан	25
Den inre motorn	25
Levnadsberättelser	27
Tidig uppmuntran	28
Från Kitty-böcker till Herman Hesse	31
Summering: Kulturreсан	32
4. Trygghetsfältet	34
Vikten av likasinnade	35
Underhåll av nätverket	36
Om klädstil och ålder	37
Summering: Tryggheten	39
5. Upplevelsefältet	41
Konsumtionens innehåll och kvalitet	42
Optimering av resurser	43
Fixarnas betydelse	44
Upplevelsen som teatralitet	45

Summering: Upplevelser	46
6. Utvecklingsfältet	48
Kulturkonsumtion som tröst	48
Kulturkonsumtion som förkovran/kunskapsbank	49
Konstruktion av habitus	51
Summering: Utveckling	52
7. Slutsatser	53
Resultat 1	53
Resultat 2	53
Resultat 3	54
Kulturreсан	54
Bourdieu's fältteori och denna studie	54
Uppfylldes studiens syften?	55
Slutord	55
Källförteckning	57

1. Inledning

”Dans beaucoup de choix de la vie, il est difficile de savoir la part de la réaction contre et de l'inclination pour.”
/Pierre Bourdieu, tidskriften Les Inrockuptibles – Avril 1997.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är tredelat. Det övergripande syftet handlar om att bättre förstå varför kvinnor väljer att skapa en del av sitt jag som kulturtant. Den andra delen är att skapa bättre insikt i vad som driver dem att konsumera kultur. Den tredje delen av syftet handlar om att utröna hur de tänker medan de lever ut sitt kulturintresse. Mitt val av ämne har sin bakgrund i att jag höstarna 2008-2009 besökte Bok&Biblioteksmässan i Göteborg och där slogs av att kvinnor från 35 års ålder och uppåt dominerade publiken på mässgolvet. Av statistik från Kulturrådet (Kulturrådet 2010) framgår att kvinnor så gott som genomgående är ivrigare kulturkonsumenter än män. Dessa kvinnor kallas emellanåt, med eller utan ironi och nedsättande tonfall, kulturtanter.

Möjligheterna att välja vem vi vill vara påverkas av uppväxtklass och utbildningsnivå. I ”En fråga om klass” (2010) ger Oskarson m fl en bild av vilken betydelse den uppväxtklass individen upplever sig komma från har för konsumtionen av nöjen i motsats till kultur. Individens uppväxtklass har betydelse genom att intresset för kulturkonsumtion är högre hos dem som vuxit upp i vad de själva beskriver som ett högre tjänstemannahem jämfört med dem som vuxit upp i ett arbetarhem. Vad gäller nöjeskonsumtion är förhållandet det motsatta – de med arbetarbakgrund är större konsumenter än de från tjänstemannahem (Oskarson m fl 2010:133). Den som har sitt ursprung i arbetarklass skulle med andra ord vara mindre intresserad av kulturkonsumtion än ren nöjeskonsumtion. Skillnaderna mellan män och kvinnor, som den presenteras i statistiken, handlar bara om några procentenheter.

Tidigare forskning om kulturkonsumtion

I denna studie knyter jag inledningsvis an till forskning om olika former av kultur med betydelse för denna studie. Därefter refereras forskning om kvinnlig kulturkonsumtion i vid bemärkelse, med hänsyn tagen till forskning som kretsar kring vad som kallats gåtan med kvinnors överkonsumtion av kultur. Här finns även exempel på forskning om klassresenärer och forskning om studier av läsande som enskild aktivitet i studiecirkelform. Ett livsstilstema berör forskning om klädstil med hänsyn till kategorisering och forskning om hur kvinnor får sin ålder gjord av veckopress.

Boëthius (1990) menar att det finns en klyfta inom den västerländska kulturen mellan den ”högre” kulturen och den ”lägre”. Den lägre kulturen är den ”populära” – den som samhällets smakdomare föraktar och som inte noteras på dagstidningarnas kultursidor. Boëthius pekar på att det är den lägre kulturen som dominerar, kvantitativt sett.

Den högre kulturen däremot, det är den ”seriösa” och officiella kulturen: den som betraktas som vårt ”kulturarv” i läroböcker och historiska framställningar, den som får pengar av Statens kulturråd, den vars upphovsmän sitter i akademier och sällskap och belönas med stipendier och Nobelpris. Den omfattas av en minoritet men en viktig sådan: hit hör den grupp som i kraft av sin kulturella position har makten över den offentliga smaken. (Boëthius 1990:59)

Denna kluvna kulturscen är möjligen en kvarleva från 1890-talets borgerliga värld som påverkar hur vi ännu idag betraktar kulturkonsumtion.

Europaparlamentet betraktar i en resolution (2008) kulturindustrin som skapare av ekonomiskt mervärde: ”Kulturindustrin är en industri som bidrar till att ge det intellektuella skapandet ett ekonomiskt mervärde som samtidigt ger både individen och samhället nya värden. Till kulturindustrin räknas traditionella industrier som film, musik, förlagsverksamhet och medier, samt industrier inom den kreativa sektorn (t.ex. mode och design), turism, konstnärlig verksamhet och information.” Europaparlamentet särskiljer i denna resolution inte hög- och populärkultur genom att det sammanför film, musik och förlagsverksamhet med medier i största allmänhet. Det är dessa produkter som jag beskriver som kulturindustrins produkter eller tjänster i det följande.

Den nordiska diskussionen om kulturforskningens problem beskriver Broady (1998) som att två kulturbegrepp ställts mot varandra: 1. kulturen i den traditionella meningen av högkultur, finkultur, elitkultur, och 2. kulturen i bredare antropologisk mening. Det först-

nämnda slaget av kulturbegrepp är inte sällan försett med värdeladdningar, positiva eller negativa. Det sistnämnda har ofta betraktats som ickenormativt och mer vetenskapligt. Broady menar att Bourdieus kulturbegrepp utgör en tredje art. Det tjänar kort sagt till att studera kultur nummer 1 i dess egenskap av kultur nummer 2. Bourdieus kulturbegrepp avser de verk, praktiker och föreställningar som, i ett land som Frankrike, de facto utgör en auktoriserad, legitim kultur vars värde tenderar att erkännas i alla sociala skikt, även av de människor som är utestängda från densamma (Broady 1998:14). Kulturindustrins produkter/tjänster ligger i gränssnittet mellan producent och konsument. De produkter som emanerar ur kulturproducenternas aktiviteter bidrar till att skapa den kultur i meningen av det nästan ogripbara som är samhällskultur, företagskultur eller ”den svenska kulturen” – något vi bär inom oss. Resultatet av denna påverkan är vad Bourdieu kallar habitus. Kulturen är det kitt som är lika viktigt för oss som luften för fåglar – utan luften skulle fåglarna falla till marken – utan kultur i antropologisk mening skulle vi människor göra det samma.

I den inledande fasen av denna studie funderade jag mycket i mina fältanteckningar på uppdelningen i högkultur och populärkultur. *Högkultur* står för konsumtion av högkulturindustrins produkter som böcker, utställningar, film etc. Här finns möjligen en gränslinje som konsumenterna av högkultur av värderande skäl drar när produkterna blir alltför ”folkliga” som dragspelsmusik, musikaler, chicklitt etc. *Populärkultur* betecknar i detta sammanhang inte så ”krävande” konsumtion av kulturprodukter – tevetittande, bingospel, åskådarsport. Under studiens genomförande gjorde jag ingen medveten skillnad mellan *högkultur* och *populärkultur*. Jag betraktar dem i denna studie som delar av samma fält.

Det förefaller som om kvinnor konsumerar kultur i högre grad än män även i de övriga nordiska länderna (jfr Liikkanen (1996), Purhonen m fl (2011) och Prieur m fl (2008)). Kvinnors kulturkonsumtion i Finland visar likheter med situationen i Sverige – kvinnor konsumerar kultur i högre grad än män. Purhonen m fl (2011) beskriver i en sociologisk studie gjord med hjälp av statistik omfattande 3.000 slumpvis utvalda medborgare mellan 18 och 74 år vad de kallar en feminisering av finkulturen i Finland. Kvinnor beskrivs som mer involverade i finkultur än män och de äldre kvinnorna i högre grad än de yngre (Purhonen m fl 2011:395). Här finns likheter med situationen i Sverige. Likheter finns även vad gäller attityden hos kulturproducenterna till de kulturkonsumerande kvinnorna. Liikkanen (1996) skildrar den nedsättande inställningen hos vissa finska kulturproducenter:

At the same time, however, there are clear indications of a growing sense of annoyance, both among artists and critics, about women audiences, particularly

middle-aged or ageing audiences, who are supporting and in fact keeping alive several branches of art. (Liikkanen 1996:12)

Kulturproducenterna i Finland kan sägas vara missnöjda med att deras publik består av (för stor andel) kvinnor.

Läsning kan sägas vara en av de centrala beståndsdelarna i kulturkonsumtion. Schultz Nybacka (2005) forskar om läsning som aktivitet, med fokus på hur läsning sker, var den äger rum och i vilka sociala sammanhang. Hennes rapport gjordes med anledning av sänkningen av bokmomsen år 2002. Bland annat beskrivs läsning i grupp, det vill säga att sitta tillsammans och läsa, fast var och en för sig. Här beskrivs gemenskapen som uppstår, men också det jobbiga med att referera vad man läser eller att den andre inte har samma lust att läsa. Schultz Nybacka menar att många vana läsare gör läsningen till en fråga om identitet, ”jag är en riktig bokslukare”, det är ett personligt ställningstagande (Schultz Nybacka 2005:28). Kring djupdykningen i litteraturen uppstår konflikter med omgivningen, din partner tycker du läser för mycket, läser fel sorts böcker eller att du undviker att utföra hushållssysslor.

Klassresan är ofta ett resultat av utbildning och bildningsgång. Trondmans (1994) avhandling handlar om klassresenärer, födda i slutet på 1960-talet. Här talar de intervjuade om ett oförklarligt ”sug” som leder dem till högskolan, inte alltid på spikraka vägar. De sonderande samtal jag haft med kulturkonsumerande kvinnor har gett sken av ett liknande ”sug” eller eller längtan efter något de till en början inte visste vad det var.

En del av att sortera in sig själv eller bli insorterad i en kategori är klädstil. Vissa medelålders kulturkonsumerande kvinnor bär kläder från Twilfit, Marimekko eller från modeskaparen Gudrun Sjödén och andra modehus. Lundstedt (2005) konstaterar i avsnittet ”Gudrun Sjödén-kadern” att flera initiativtagare, anställda i de i huvudsak sju projekt hon skildrar, samt styrelsemedlemmar i invandrarkvinnornas projekt bär kläder från modeskaparen Gudrun Sjödén.

Gudrun Sjödéns klädmode har kommit att bli en uniform för subjektspositionen vit alternativ aristokrati och ett uttryck för ”vit kvinnlighet”. Kläderna signalerar inte bara modemedvetenhet utan också en livsstil. Som jag skall visa i detta kapitel markerar modet och stilen kollektiv identitet och tillhörighet till alternativ vit aristokrati. (Lundstedt 2005:165)

Lundstedt visar hur modet är en del i den mer eller mindre medvetna strategin att konservera en postkolonial attityd gentemot invandrarkvinnorna för de vita medelklasskvinnor som är

projektledare. Mode hjälper till att kategorisera de kvinnliga projektledarna i Lundstedts studie.

Ålder kan sägas vara en integrerad del av stereotypen kulturtant, speciellt slutledet -tant. Lövgren (2009) bygger på socialkonstruktivistiska resonemang om hur medelålders kvinnor ”gör” ålder, eller kanske snarare hur damtidningars annonsörer gör medelålders kvinnors ålder. Avhandlingen är till en skildring av hur kvinnor upplever att få sin ålder ”gjord”. Någon annan påverkar deras självbild. De intervjuade kvinnorna menar paradoxalt nog att det är mer acceptabelt att åldras idag, eftersom det går att se fräsch ut längre upp i åldrarna. De jämför med tider då kvinnor betraktades som ”tanter” redan i tidig medelålder. Åldrandet ses dock som en belastning, eftersom de intervjuade menar att det kräver mer jobb med det yttre (Lövgren 2009:372). Det här är spännande eftersom de av Lövgren intervjuade kvinnorna tycks acceptera sin roll som objekt och tycks ha införlivat rollen som objekt i sin självbild.

Den här anförda litteraturen kan ge indikationer om att kvinnors överkonsumtion av (hög)-kultur uppmärksammas, vana bokläsare ser läsning som en del av personligheten, klädstil kan användas som faktor för att höja gemenskapen och ”suget” efter kulturupplevelser leder vidare på den inslagna vägen av konsumtion.

Teoretiska utgångspunkter

Denna studie handlar om att bättre förstå varför kvinnor väljer att skapa en del av sitt jag som kulturtant, att skapa bättre insikt i vad som driver dem att konsumera kultur och om att utröna hur de tänker medan de lever ut sitt kulturintresse. För att bättre förstå vad en kategori som ”kulturtant” är och gör ämnar jag använda Hackings (2004) beskrivning hur en interaktiv kategorisering påverkar såväl den kategoriserade individen som omgivningen. Min avsikt är också att använda Bourdieus tankar om kapital, fält och habitus för att kunna prestera en tolkning av vad de kvinnor jag samtalar med berättar.

Människan kan beskrivas som upptagen med att skapa mening i sitt liv. Så också kulturtanten som med avstamp i sin bakgrund som kvinna och en initial klasstillhörighet skapar mening i sin existens genom handlingar som i kulturtantens miljö rör sig om att läsa böcker, se filmer, konstverk, filmer och uppleva teater- och musikföreställningar. Naturligtvis påverkas hon historiskt av sin uppväxtklass, materiellt av sin yrkesroll, kulturellt av sin omgivning och uppväxt och hon utövar sin roll begränsad av de kulturella verktyg och resurser hon har till hands. Intressant är också den socialisation som ligger till grund för kulturtantens strävan eller vilja att se just de valda aktiviteterna som viktiga. Vilka är de yttre

faktorer, individuella, sociala eller materiella, som skapar grogrunden för kulturtantens sätt att leva? Vad berättar kulturkonsumerande kvinnor om sin konsumtion? Hur ser de på sig själva? ”Gör” de medvetet sig själva (jfr Hacking 2002)? Konsumerar de kultur med tanke på att ”bli mer lik en sådan kvinna som de skulle kunna vara”?

Jag betraktar kulturtantsbegreppet som en interaktiv kategori i Hackings (2004) mening. En kvinnlig bekant jag ville ha med i undersökningen sa: ”Så, du ser mig som en kulturtant? Okej, när jag tänker efter så är jag nog det. Kanske alldeles för mycket till och med.” När vi sätter etiketten ”kulturtant” på någon eller några är det inte bara en fråga om huruvida de accepterar etiketten eller inte. Kategoriseringen gör enligt Hacking något med den individ eller grupp som omfattas av kategorin. Detta, som Hacking (2004) kallar ”looping effect” omfattar två grundläggande stadier. Det första stadiet handlar om att när vi klassificerar människor associerar vi regelbundenheter med denna grupp av personer. Det betyder att de ska ha vissa egenskaper för att bibehålla sin kategorisering. Några av dem ändrar sitt beteende som konsekvens av klassificeringen. Det andra stadiet medför att det kan bli nödvändigt att ändra klassificeringskriterierna eller kunskapen om de klassificerade, eftersom de inte längre uppfyller de ursprungliga kriterierna. Detta i sin tur påverkar dem som klassificerats och loopen startar på nytt. Samtidigt bör vi enligt Hacking vara medvetna om att kategorin är bunden till praktik och institutioner (Hacking 2004:297). Kategoriseringsprocessen fortsätter att påverka inte bara de som omfattas av kategorin, även personer i omgivningen påverkas av kategorin i sin syn på de kategoriserade och deras dynamiska process (Hacking 2002:110). Hacking kallar detta för dynamisk nominalism, som ska vara mer ”aktiv” än traditionell nominalism. Denna dynamiska nominalism innebär, enligt Hacking, att många informella och mänskliga handlingar börjar existera för oss först när vi hittat sätt att kategorisera dem.

Bourdieu (1979) beskriver kulturellt kapital som tredelat. Den första delen av kulturellt kapital beskrivs som något individen bär med sig, det är ”ristat i kroppen”. Det kulturella kapitalet är så att säga oskiljaktigt förenat med individens egen kropp, det är inkorporerat. På detta sätt har denna del likheter med habitus, se nedan. Den andra delen av kulturellt är kulturföremål (böcker, målningar, maskiner), som objektiverade varianter av kulturellt kapital. I varje enskilt fall följer de samma strukturer som gäller för ”inkorporerat” kulturellt kapital. Den tredje delen av det kulturella kapitalet är akademiska meriter. Dessa, liksom mynt, är relativt oberoende av värdet på sina bärare (Bourdieu 1979:3). Jag föreställer mig att de tre delarna samverkar under en individs levnadslopp.

Bourdieu (1995) använder även begreppet socialt kapital som handlar om de sociala kontakter och nätverk en person samspelar med. Jag tänker mig att de kulturkonsumerande

kvinnorna är delar av sociala nätverk för sin konsumtion av kultur. I det sociala rum med vilket Bourdieu liknar samhället ryms ett oräkneligt antal sociala fält. Ett fält befolkas av en avgränsad grupp individer eller agenter. I syfte att uppfattas som ett socialt fält måste detta anta specifika drag vilka på något sätt gör det urskiljbart. Agenterna inom samma fält förenas i till exempel ett gemensamt intresse, en gemensam kulturell position eller liknande ekonomisk status. Ett fält är således inget autonomt fenomen i sig och existerar inte oberoende av den mänskliga samvaron. Fält kan, menar Broady, om vi söker en definition som är så generell som möjligt, definieras som ett system av relationer mellan positioner (1998 B:15). Med socialt fält (även benämnt kampfält eller konkurrensfält) avser Bourdieu ett föränderligt område i samhället där människor och institutioner strider om något som är gemensamt för dem. Inom exempelvis pedagogikens fält strider man om skolans mål och mening. Bourdieu skiljer mellan å ena sidan produktionsfält, befolkade av specialister som skapar föreställningar och värden, å andra sidan konsumtionsfält.

Bourdieu använder begreppet kapital för att beskriva symboliska och materiella tillgångar konstaterar Broady (1998 B). När Bourdieu skiljer mellan olika arter av kapital: kulturellt kapital, socialt kapital och ekonomiskt kapital, jämte mer speciella kapitalarter såsom utbildningskapital, vetenskapligt kapital måste vi ha i åtanke att Bourdieus tankar utvecklats som verktyg för att vetenskapligt bearbeta företeelser i den franska samhället. Använder vi Bourdieus teorier rakt av på det svenska samhället, eller de nordiska samhällena, uppstår möjligen problem. Det svenska samhället förefaller inte lika öppet elitistiskt som det franska, även om föreställningar om att det finns karriärvägar här också är djupt rotade.

Fältbegreppet är bland annat ett verktyg för studiet av fördelningen av inflytande och kapital, ytterst handlar det om att dominera det aktuella fältet. I denna studie använder jag Bourdieus fältbegrepp för att beskriva kvinnors kulturkonsumtion på en arena av likasinnade. Min hypotes är att de samlar kapital på fältet, men de får svårigheter om de inte rör sig i ett nätverk av likasinnade. Broady beskriver fältet som föränderliga områden där det pågår en strid om dominans (1998 B:14). På fältet för kulturkonsumtion skulle kampen kunna handla om att kämpa för att förstås som en kompetent konsument.

Genom sitt sätt beskriva hur människor konkurrerar om begränsade tillgångar menar Giddens och Griffith (2007) att Bourdieu är en konfliktteoretiker. Bourdieu beskriver en ”top-down”-modell där den intellektuella och ekonomiska eliten styr. Några kan avancera i hierarkin, medan andra faller ner genom den (Giddens och Griffith 2007:120). Det kan innebära att det kan komma som en överraskning vad som krävs av den som vill avancera i konkurrensfälten. Bourdieu hävdar att för den som helt står utanför spelet är det svårt att

förstå de insatser som görs i framtid och prestige under spelets gång (1992:82). Det går därför inte att ge en ackurat redogörelse för praktiken om forskaren inte deltagit så mycket att han förstår spelet. Översatt till kulturkonsumtion innebär det att den som inte konsumerar kultur inte kan förstå nyanserna i denna konsumtion.

Det kan innebära att det för en kulturkonsument dröjer en tid innan det går upp vad som krävs för att bibehålla den status som förvärvats och vilka ytterligare insatser som måste göras för att gå vidare. Nu är detta ingenting speciellt för denna sfär – det finns aktiviteter i livet som vi inte skulle gett oss på om vi på förhand vetat vilka ansträngningar som krävdes.

Samhället beskriver Bourdieu (1995) som ett socialt rum där en individs position formar hennes habitus vilken gör henne benägen att handla på vissa sätt. Habitus kan förklaras som ett system av dispositioner som avgör individens föreställningar om världen och möjligheterna att agera. Dispositionerna består av kollektiva minnen, sättet att röra sig, sociala erfarenheter m.m. som blivit en del av individen. Dispositionerna utgör på detta sätt ett sorts förkroppsligande av individens sociala förutsättningar. En människas habitus grundläggs genom de vanor hon införlivar i familjen och skolan och fungerar sedan som ett seglivat och ofta omedvetet handlingsmönster. Habitus kan betraktas som förkroppsligat kapital. En människas habitus är således en produkt av hennes livshistoria. Jag tänker att detta är ett sätt att beskriva den ”ryggsäck” av erfarenheter vi bär med oss genom livet.

Bourdieu (1984) hävdar att konsumtionsbeteendet sammanlänkar individer med överensstämmande smak i grupper för att särskilja olika sociala grupper från varandra. Med författarens termer blir konsumtion en aktivitet med syfte att etablera en social position i relation till andra individers sociala positioner.

Många fältstudier berör produktionsfält, medan denna studie handlar om ett konsumtionsfält. Jag har inte lyckats identifiera några undersökningar av konsumtionsfält som inspiration. Det kan innebära att få försökt sig på detta.

Fältet för kulturkonsumtion

För denna studie använder jag en modell av fältet för kulturkonsumtion. Den vertikala axeln i diagrammet redovisar en uppskattad hegemonisk position eller en position med med lågt inflytande. Den horisontala axeln redovisar en uppskattad ekonomisk tyngd i fältet – låg eller hög.

Den empiriska undersökningens förutsättningar och genomförande

För att studien inte skulle växa över alla bräddar koncentrerade jag mig på ett urval kvinnor i Stockholms län i nutid. Jag var inte speciellt intresserad av om de konsumerar hög- eller populärkultur. Själva det faktum att de konsumerar kulturindustrins produkter intresserade mig. Det ska dock sägas att det finns många produkter inom den sfären. Jag har försökt begränsa mig till sådant som konsumenten betalar entré för.

De kvinnor som varit vänliga nog att ställa upp i samtalsgrupper och i enskilda intervjuer är 18 stycken. Den yngsta är 46 år och den äldsta 82 år. Många av dem växte upp utanför Mälardalen. Deras ursprungsklass i ekonomisk mening omfattar ett brett spektrum – från arbetarklass till överklass. I dagsläget bedömer jag, mot bakgrund av vad de berättat om sina liv, att de alla befinner sig i en slags ekonomisk och kulturell medelklass.

I denna studie har jag använt mig av fokusgrupper där jag samlat två till fyra kvinnor i taget och låtit dem samtala utifrån några allmänna, igångsättande, frågor jag ställt till dem. Initialt har jag frågat hur intresset startade. Så många som fem av de sex fokussessionerna kom att bestå av två deltagare på grund av avsaknad av förhinder från inbjudna deltagare. Jag betraktar ändå dessa samtal som gruppsamtal då vi var tre runt bordet. Fokusgrupper är en samtalsform som initieras av forskaren och även styrs av denne. I fokusgrupperna deltog jag som moderator och presentatör av fokusgruppens syfte, det ämne som skulle behandlas och samt de yttre ramarna för samtalen. Ohlsson (2009) använder i avhandlingen "Representationer av psykisk ohälsa" fokusgrupper som huvudsaklig metod och refererar litteratur som beskriver fokusgrupper som "thinking cultures in miniature". Även när diskussionen rör sig kring frågor som moderatorn ställer menar Ohlsson att samtalen i fokusgruppen skiljer sig från "gruppsamtal" genom att det i första hand inte är vad som sägs utan interaktionen mellan deltagarna när det sägs som blir forskningsdata. "Interaktionen i sig kan med andra ord göras till föremål för analys och studieobjektet är därmed knutet till gruppen snarare än enskilda deltagare." (Ohlsson 2009:48-49). Ohlsson använde fokusgrupper som byggde på redan existerande stödgrupper, det innebar att deltagarna kände till, kände varandra och varandras respektive historia.

Göransson (2004) använde fokusgrupp som metod, plus djupintervjuer och deltagande observation i sin etnologiska studie av lesbiskas liv i Stockholm. Göransson använde i gruppsamtal de teman som deltagarna i gruppen tog upp, vilket hon ser som ett resultat av den gruppliga interaktion som uppstod (2004:9). Göransson noterar att deltagarna inte var rädda

för ge uttryck för sin personliga uppfattning, något som kan ligga nära till hands i ett gruppsamtal jämfört med en enskild intervju där den talande inte har någon mer publik än intervjuaren.

I samtalen under denna studie fascinerades jag redan under det första samtalet där en av deltagarna berättade att hon skrivit av dikter av Werner Aspenström på skrivmaskin under tonåren. Den andra kvinnan konstaterade att hon också gjort detta, men skrivit för hand i en anteckningsbok och tecknat egna bilder till dikterna. Sedan var kvinnornas diskussion igång och de tycktes glömma att jag satt där och lyssnade. Deras interaktion ledde samtalet.

I studien om kvinnlig kulturkonsumtion hade jag först tänkt vara mycket noggrann med att sätta samman grupperna så att deltagarna inte kände eller kände till varandra på förhand. Det förfarandet övergav jag på grund av att jag inte såg hur jag skulle lära mig vilka de enskilda individerna kände eller kände till på förhand. Istället försökte jag sätta samman grupperna så att det fanns åldersspridning i gruppen och att det fanns yrkesspridning. I viss utsträckning gjorde jag ansträngningar att få in någon ”avvikare” i grupperna. Tanken var att grupperna inte skulle bli för homogena. En kvinna som berättade för mig att hon var heavy metal-fan när jag bjöd in henne och en annan som är bandy-fan är exempel på detta. Samtidigt ville jag inte utsätta någon som jag inte trodde var tillräckligt bekväm med att vara avvikare för detta.

Mina frågor handlade om hur de fick sitt kulturintresse, startade det i barndomshemmet, i skolan eller med hjälp av kamrater? Kvinnornas berättelser utformade sig ganska raskt till ett slags levnadsberättelser där de skildrade sina liv som kulturkonsumenter. Jag ser i efterhand att efter de två första fokusgruppssamtalen fick sessionerna en alltmer entydig form. Kvinnorna skildrar sina erfarenheter och jag frågar efter sådana uppgifter som framkommit i de tidigare samtalen. I de senare samtalen kom det dock fram saker som inte framgått av de tidigare gruppernas versioner. Alla samtal inleddes med att jag förklarade att deltagarna skulle förbli anonyma, de skulle få ett alias och att jag startar inspelningen. De uppträder här enbart med förnamn eftersom de är ett slags ”du” i samtalsintervjuerna. Eftersom det i år är 100 år sedan August Strindberg dog har jag valt nya namn utifrån kvinnor som fanns i Strindbergs närhet, eller som han skrev om.

Dessa gruppsamtal har sedan kompletterats med enskilda intervjuer. Jag har talat med 18 personer, varav 14 i gruppsamtal och fyra i enskilda intervjuer. Under intervjuerna berättade jag inledningsvis om denna studie och försökte sedan att få intervjun att bli samtalsmässig. Det innebar att jag ”bytte” erfarenheter med de intervjuade. Jag gav dem feedback genom att berätta om min erfarenhet som gick att koppla samman med vad de nyss berättat för mig.

Några intervjuer flöt lättare än andra. Skillnaden med att vara två vid bordet jämfört med tre som i de flesta fokussamtalen var att det var en person mindre som hade något att berätta. Fokusgruppsamtalen ägde rum hemma hos mig, i mitt kök, och de deltagande kvinnorna bjöds på lunch. Intervjuerna ägde rum hemma hos respektive kvinna.

Dessutom har jag under ett års tid: 2011-02-19 -- 2012-02-18 haft en spindel på internet i form av Google Alerts som skickat mig ett mejl varje gång ordet ”kulturtant” nämnts på nätet. Hur pass heltäckande spindeln varit framgår inte av prenumerationen, men sammanlagt 66 stycken ”alerts” har nått min e-postlåda. De omfattar sammanlagt 78 tillfällen när ”kulturtant” nämnts under det gångna året. Merparten av det materialet emanerar ur personliga bloggar, såväl privata som professionella. Avsikten med att samla in dessa mejl var att fånga uppfattningar från kvinnor som är självdefinierade kulturtanter.

Dessa 78 användningar av ordet kulturtant tycks kunna delas in i två kategorier. Den första är när en kvinna som betraktar sig själv som kulturtant använder ordet i bloggar. Den andra kategorin är när de som inte betraktar sig som kulturtanter använder det. Inte helt oväntat är det enbart kvinnor som är författare till dessa texter. Vid en första genomgång av materialet visar det sig att de farhågor som funnits kring att det skulle vara stort och oöverblickbart inte besannas. Några av inläggen är tweets på Twitter, andra är inlägg i bloggar. De huvudsakliga inriktningarna på dessa texter kan sägas vara egenproducerade texter som till merparten är affirmativa, men även har en del deskriptiva element i sig. De texter som producerats av andra skribenter om kulturtanter är till övervägande del deskriptiva.

Jag gjorde ett medvetet val att inte inkludera deltagarobservation i denna studie. Även om upprinnelsen till studien handlade om deltagarobservation på Bok&Biblioteksmässan så tillförde inte de vernissager och de museer jag besökte, under tiden efter september 2010 då jag fastnade för detta ämne, så mycket. Det kan bero på att de kulturkonsumerande kvinnornas miljö är en värld som jag är ganska hemtam i. På sätt och vis liknar min situation vad socialantropologer under senare år brukar beskriva som ”observant participation” i motsats till den mer vedertagna ”participant observation” (Moeran 2007). Jag har levt i de kulturkonsumerande kvinnornas värld, jag har varit en observant deltagare i motsats till en deltagarobservatör.

Att jag gett mig i kast med en studie av drivkrafterna bakom kvinnlig kulturkonsumtion har troligen sin grund i att jag hela livet varit konsument av kulturindustrins produkter. Det innebär att jag ofta befunnit mig på samma arena som de kvinnor jag nu studerat närmare. På denna spelplan var jag mest intresserad av de texter, bilder, filmer eller gestaltningar som upphovsmännen presenterade. På Bok&Biblioteksmässan var det första gången jag såg hur

publiken var sammansatt och jag hävdar att kvinnorna i min uppfattning då gick från att vara andra besökare till att vara ett slags representanter för ”den Andra”.

Jag har under samtalen med kvinnorna i studien enbart vid ett par tillfällen inte varit bekant med författar- eller konstnärsnamn som nämnts. Det medför att jag kunnat koncentrera mig på hur kvinnorna brukar kultur snarare än vad de brukar. Min egen konsumtion av kultur har lagt tyngdpunkten på bokläsning, musiklyssnande (mest via vinyl/CD eller via mp3-spelare), att se film (DVD främst, men gärna på biograf) och att besöka vernissager/museer.

I denna studie vill jag veta vad som driver kvinnor att konsumera kultur och hur de tänker när de gör det. Ett problem är att jag är som de är vad gäller konsumtion av kultur, skillnaden är att jag är man. Att ha liknande vanor är en begränsning, jag ser bara det som avviker från mina egna vanor och mina vanor ligger nära många av de studerades kvinnornas kulturvanor.

Även om många av kvinnorna i denna studie i högre eller lägre grad är kulturutövare och därmed kulturproducenter är det inte i den kapaciteten de fått inbjudan att delta. De har alla sin huvudsakliga försörjning inom icke kulturproducerande yrken. Jag försöker koncentrera mig på deras roll som kulturkonsument. De erfarenheter de gjort som kulturproducenter påverkar naturligtvis deras syn på deras roll som kulturkonsument.

Mättnad i undersökningar

Vid intervjuer och fokusgruppsamtal och möjligen även vid deltagarobservation kan forskaren uppleva en känsla av mättnad i empirisamlandet. Det betyder att en till synes klar bild av det studerade fenomenet framträder och ytterligare intervjuer inte tycks tillföra mer. Risken att intervjuaren misstar sig finns alltid, men när till synes inga nya svar kommer på ställda frågor eller inga nya frågor uppstår i samtalen har en viss mättnad uppstått.

Vad gäller mättnaden i denna studie fick jag redan efter hälften av fokusgruppsamtalen känslan av att jag på nytt fick höra saker jag tidigare hört. Det innebar att min bild av de deltagande kvinnornas attityder till och värdering av kulturkonsumtion tycktes stå klar. Det förvånade mig inte eftersom jag anade att människor med liknande intressen kan ha liknande upplevelser. Därför kan deras berättelser också likna varandra, även om de naturligtvis skiljer sig åt i detaljer. Hela tiden fanns dock misstanken att det inte kan vara så enkelt – det måste finnas något annat, något som döljer sig djupt i de deltagande kvinnornas själar. Jag tänker att över tid lär vi oss alltmer om de vi umgås med. Det bör alltså finnas mer att lära om hur de deltagande kvinnorna ser på sin kulturkonsumtion. Med den begränsade tid som fanns till förfogande för denna studie ansåg jag det dock inte möjligt att gräva djupare. Avsikten har

varit att i samarbete tänka kring konsumtionen av kulturaktiviteter och hur den växt fram genom livet. Ett av ingångsvärdena jag hade var att jag inte tror att någon individ bara för att den fyller 40 eller 60 år helt plötsligt skaffar sig intressen som den aldrig haft embryon till tidigare. Denna studie skildrar ett urval kulturkonsumerande medelålders svenska kvinnors drivkrafter, deras tankar medan de konsumerar kultur och varför de skapar delar av sitt jag som kulturkonsumenter.

Ordval

Jag startade hösten 2010 med att tänka att jag skulle skriva om kulturtanter. Kategorien blev så småningom en likare som jag mätte de i studien deltagande kvinnorna mot. Jag har dock försökt undvika att kalla någon som inte själv har sagt sig tillhöra denna kategori för kulturtant. I denna text kallar jag deltagarna för ”kvinnorna i denna studie”, ”de deltagande kvinnorna” omväxlande med ”de kulturkonsumerande kvinnorna”.

Disposition

Denna redovisning av studien är indelad i sju kapitel. Kapitel 1 beskriver tidigare forskning, teoretiska utgångspunkter och den empiriska undersökningens presentation. Kapitel 2 reder ut tankar kring stereotypen kulturtant. Kapitel 3 Kulturrestan beskriver hur kulturerfarenheter kan liknas vid en klassresa. Kapitel 4 Trygghetsfältet rör hur de deltagande kvinnorna väljer sällskap under sina aktiviteter. Kapitel 5 Upplevelsefältet skildrar kvinnornas resonemang kring innehållet i kulturkonsumtionen. Kapitel 6 Utvecklingsfältet tar upp tankar kring resultatet av kulturkonsumtion, blir man ”en bättre människa”? I det avslutande sjunde kapitlet redovisas studiens resultat och de erfarenheter som jag gjort under genomförandet av den.

2. Stereotypen kulturtant

I detta kapitel är avsikten att beskriva vad som läggs in i stereotypen kulturtant. Begreppet kulturtant var det första försöket till förklaring till varför jag såg alla dessa kvinnor på Bok&Biblioteksmässan 2009 – de var kulturtanter. Frågan är – vad är det för något? Kapitlet är ett försök att sätta sökarljuset på vad stereotypen kulturtant omfattar. Jag tar hjälp av statistik, beskrivning av kulturtanten i media och frekvenssökningar på internet.

Under det gångna året har jag reflekterat över varför jag tycker kulturtanten som fenomen är intressant. I min stereotypa förförståelse av kulturtanten är hon en medel- eller överklasskvinnor. Vi bär med oss vårt ursprung i ryggsäcken vi har med oss genom livet. Haraway för fram tanken på hur viktigt det är att positionera sig som forskare i synsättet på det material som är föremål för forskning. Det innebär att studera delar här och nu. Haraway menar att synen på det studerade kommer från en kropp, inte från en plats ovan där (1988:589). Det är jag som studerar kvinnorna i denna studie. Vi är alla produkter av de studier vi bedrivit, de erfarenheter vi gjort under våra liv – de kommer att skapa den syn vi tillämpar på det studerade. Jag ser likheter med Bourdieus habitus-koncept som också handlar om att vi präglas av vad vi gör, tänker och utsätts för under livet.

Statistik från Kulturrådet (2010) omfattande tiden från 1986 till 2009, bekräftar att kvinnor konsumerar mer kultur än män. Inledningsvis redovisar jag här några mer allmänna uppgifter om hur medborgarna lever. I en sammanfattande tabell om kulturvanor och livsstil är den absolut högsta siffran för aktivitet under de senaste 12 månaderna vid undersökningen år 2009 att ha “varit ute i naturen/friluftsliv” med 92 procent av män och kvinnor sammantaget. “Läst någon bok” hamnar på 83 procent och restaurangbesök/trädgårdsarbete landar på 80 procent (Kulturrådet 2010:9). Siffrorna tyder på en hyggligt aktiv befolkning, där dock inte de traditionella “kulturaktiviteterna” placerar sig högst på listan. Snarare är det livsstilsaktiviteter som naturbesök och restaurangbesök/trädgårdsarbete som är populära aktiviteter. Undantaget är dock bokläsning som är populärt.

Vid studiet av de mer ”kulturella” aktiviteterna som bio, teater, biblioteksbesök och besök på rockkonserter framkommer en bild där kvinnor är högre utnyttjare än män av de olika aktiviteterna. Detta kallas av bland andra Lizardo (2006) för gåtan om kvinnlig överkonsumtion av kultur. Hushållsinkomst, klass och utbildningsnivå samvarierar så att den som

har hög lön, tillhör övre medelklass och är högutbildad konsumerar kultur i högre grad än de som inte uppfyller dessa kriterier. Skillnaderna mellan män och kvinnor, som den presenteras i statistiken, handlar dock bara om några procentenheter. Det gör det svårt att förstå varför denna lilla skillnad föranleder att det skapas ett särskilt epitet, kulturtant, för kulturintresserade kvinnor.

Begreppet, eller stereotypen, kulturtant är märkligt svårt att få grepp på. Ordet kulturtant är mer frekvent än vad jag trodde. Vid en enkel sökning på internet via Google på ordet ”kulturtant” gavs 65.900 träffar (2012-02-09) där ordet förekommer. Samtidigt ger normerande instanser som Nationalencyklopedin och Svenska akademins ordbok och ordlista inga träffar alls. Jag ska genom följande tre exempel skapa en bild av hur stereotypen kulturtant används.

Tre exempel på hur kulturtanten beskrivs

Hur beskrivs kulturtanten? Det första exemplet kommer från en tidskrift med seriös framtoning där två genusvetare intervjuas, Anna Hellgren (2010) intervjuar Hillevi Ganetz och Vanja Hermele som diskuterar problematiken: Kvinnor konsumerar mer kultur än män, samtidigt som de som producerar kulturen ofta ser ner på sin publik just för att de är kvinnor.

Säg kulturtant och bilden av en dam i sextioårsåldern träder fram. Med rymliga kläder, silversmycken och klippkort till de stora kulturinstitutionerna. Uppfattningarna om kulturtanten är, även om bilden varierar, utbredda. Ofta följs de åt av ett hånfullt leende – få andra är så okej att ironisera över som hon. Förutom möjligen de unga tjejer som allt sedan The Beatles dagar har fått etablissemanget att föraktfullt kröka läpp inför ”masspsykotisk” idoldyrkan. Fel uppsättning beundrare har länge dragit ner poporkestrar i lågstatusdyn. Men varför är det så, och vad betyder det? Och spelar det någon roll?

(Hellgren 2010:11)

Tanken att koppla kulturtanterna till fans-beteende är inte så långsökt som det först kan förefalla. Hein gör ett försök att beskriva fansens aktiviteter inom musikindustrin som yrkesliknande och medskapande. Hein konstaterar att relationen mellan kulturutövare och fans är bräcklig (2011:48). Vad är en kulturkonsument annat än ett fan, en möjliggörare av fortsatt kulturproduktion? Utan publik finns det ingen marknad för kulturindustrins produkter.

Det andra exemplet är en krönika från Eskilstuna-Kurirens nätupplaga 2011-01-21 där Åsa Wallin presenterar sig som vikarie på kulturredaktionen under rubriken ”Jag – en riktig kulturtant?”. Liknande tankegångar om beskrivning av vad en kulturtant är förs fram i denna

krönika i dagspress där en nytilträd kulturredaktör presenterar sig för läsekretsen. Kulturredaktören gör det genom att berätta om sina intressen och kvalifikationer inom litteratur, film och teater. Skribenten frågar läsaren om det är dessa intressen som gör henne kvalificerad. Skribenten konstaterar: "Men, nej, egentligen tror jag inte det beror på någon av ovanstående punkter – istället handlar det om kön, ålder och utseende." Skribenten berättar att hon är en medelålders kvinna. Åsa Wallin berättar om sin gedigna bakgrund inom kultursektorn och ställer frågan: Är det därför jag fått det här uppdraget för varje kvalifikation som återges. De är tre till antalet. Varje gång blir svaret nej. Wallin menar att svaret på varför hon fått uppdraget är: "Eftersom jag är kvinna, har rätt ålder, och kan – i alla fall ibland – tänka mig att ha på mig stora, så kallade kulturtantssmycken, har Eskilstuna-Kurirens kulturredaktion nu insett mina kvalitéer och bett mig hoppa in och vikariera i vår." Efter att ha läst Wallins rubrik på krönikan har läsaren letat efter svaret på frågan som ställs och Wallin har gett det – hon är en riktig kulturtant. Avslutningen på krönikan knyter an till rubriken: "Och ja, jag får väl helt enkelt inse att jag är en riktig kulturtant." Dessutom en riktigt kvalificerad sådan som arbetat professionellt inom tre kultursektorer.

Wallin är övertygande och det är lätt att anta att det är verkliga meriter hon anför. Hon för sin kulturella identitet till torgs i sin krönika. Resultatet av Wallins krönika är att läsaren fått sig hennes CV till livs och rimligen kan anta att Wallin framöver kommer att göra ett bra jobb som kulturredaktör – åtminstone att döma av de kvalifikationer hon åberopar. Den självironi som krönikan utstrålar utlovar distans till det egna tyckandet och de företeelser som kan komma att beskriva i tidningens spalter.

Det tredje exemplet är representant för den typen av material i media som ska hjälpa läsaren att självdiagnosticera sin tillhörighet med grupper i samhället. Göteborgs-Posten (2012) har i sin nätupplaga en självtest på åtta frågor: "Hur mycket kulturtant är du?" Frågorna rör kläder, frisyr och inställning till hög- och lågkultur: "Vad tycker du om Ulf Lundell?" – en fråga där ett svarsalternativ är "Kommersiell smörja". En annan fråga handlar om hur man tar sig till Bok&Biblioteksmässan. Ett svarsalternativ: "Jag promenerar från Majorna i mina foträta skor". Jag fyller i testet, utan att fundera, utan tar bara det svarsalternativ där muspekaren befinner sig. Mitt resultat blir:

Du har ett litet frö i dig. Ett frö som, om det skyddas från solen av många tyglager och får näring från grönt te och rödvin, kan gro, växa och göra dig till en riktig kulturtant. Men det är långt dit. om du vill skynda på processen kan du skaffa en axellång, silvergrå pagefrisyr – och en ny själ.

(Göteborgs-Posten 2012-02-09)

Detta betyg anknyter till vad Hellgren (2010) anför om kulturproducenternas ironiserande över de kulturkonsumerande kvinnorna. Kategorin kulturtant skildras i dessa tre exempel som negativ, vilket är anmärkningsvärt. Jag hade väntat mig (själv)ironi, som Wallins text kan läsas som, men detta är snäppet värre.

Enbart med denna enkla exempelsamling framträder kön, ålder och modestil som viktiga ingredienser för kategorin kulturtant. För att vara kulturtant krävs kvinnligt kön och att vara medelålders eller äldre. Ålder kan sägas vara en integrerad del av stereotypen kulturtant, speciellt med tanke på slutledet -tant. Lövgren (2009) beskriver hur damtidningars annonsörer gör medelålders kvinnors ålder. Lövgrens avhandling är en skildring av hur kvinnor upplever att få sin ålder ”gjord”. Någon annan påverkar deras självbild. Frisyr eller klädseln återkommer som variabel. Där skiljer sig kulturtanter möjligen i grad från andra typer av fans, de klär sig annorlunda än till exempel hårdrocksfans. Kulturtanter, eller stereotypen för dem, klär sig i rymliga kläder från Twilfit, Gudrun Sjödén eller Marimekko, bär gärna stora smycken och kan ha grått eller rött hår. Stereotypen för hårdrocksfans är t-tröja med tryck och mörka kläder, gärna av läder. I likhet med hårdrockarna har kulturtanter möjligen en tillhörighet i sitt sätt att klä sig. Detta är sekundära variabler, främst kommer dock att kulturtanten konsumerar kultur. Kulturtanten är ett fan, en del av den publik som gör det möjligt för kulturproducenter att överleva. Kulturtanten är kulturkonsument, kvinna, medelålders och kan, men behöver inte klä sig på ett speciellt sätt.

Vad gäller de delar av stereotypen som handlar om klädstil och utseende är kvinnorna i studien ganska överens om att de mött individer som motsvarar den. Några av dem menar att de själva uppfyller vissa kriterier som kort grått hår och klädstil.

Vad gör detta kulturtantsmode med den som bär det? Bygger det en uniform och signalerar något till omvärlden och påverkar klädstilen i huvudsak den egna självbilden? Gör en viss klädstil mig till någon annan än jag är om jag inte bär just detta plagg? När jag väljer att klä mig som en sådan som jag – blir jag då mer som en sådan som jag kan vara? I denna studie är min förhoppning att förhållningssättet till val av klädstil ska säga något om kollektiv identitet och tillhörighet.

Resonemanget rör sig kring möjligheten att individer som gillar samma saker, rör sig på i huvudsak gemensamma arenor tar intryck av varandra och efter en tid börjar tillämpa en klädstil som har vissa gemensamma drag.

Om slutledet -tant i kulturtant

Den bitvis pejorativa och åldersutpekande konnotationen till slutledet -tant i stereotypen kulturtant är lite olycklig. En del av kvinnorna har besvär med slutledet -tant. Nationalencyklopedin (2012) konstaterar: ”utvidgat om medelålders el. äldre kvinna; ofta med antydning om förlegade åsikter, kläder o.d.”

Detta medför att en del kvinnor inte vill erkänna sig som tant, ett uttryck som står för något stelnat och förlegat. Samtidigt finns en utgivning av böcker som mer eller mindre hyllar den svenska tanten (jfr Hagen & Neiglick; Tantvarning 1999, Stalteri Marcus & Almgren, Tantmanifestet 2011, Granlid & Widerberg; Tuffa tanter 1997). Jag menar att det handlar om att den kategoriserade måste erkänna kategorin för att vara bekväm med den, eller lägga in egna värden i den.¹

Under våren utkom *Tanten, vem är hon?* En (t)antologi under redaktion av Marianne Liliequist & Karin Lövgren. Lövgren (2012) redovisar även kategorien kulturtant i sitt bidrag i antologin. Här återkommer tanken på att uttrycket är nedvärderande och Lövgren återkopplar till genusvetaren Hillevi Ganetz uppfattning när hon citeras i Hellgren (2010) att det också handlar om att konsumentrollen är passiv och genom kategorin kulturtant länkas den till en kulturell bild av kvinnor som passiva (Lövgren 2012:28). Jag menar dock att publiken, vare sig den består av kvinnor eller män, i analogi med de Certeaus (1984) tankegångar om att konsumenter är medproducenter genom att de slutför produktionen av kulturella tillställningar genom sin konsumtion. När vi analyserar populärkultur i form av platserna där den finns/görs, produkterna den genererar och publikerna som dras till den/skapas av den handlar det enligt de Certeau om att vi bör analysera användningen av populärkultur. de Certeau skriver att analys av bilder utsända av TV (representation) och av tiden som ägnats TV-tittande (beteende) bör kompletteras med studier av vad kulturkonsumenten “makes” eller “does” under denna tid och med dessa bilder (1984:XII). Konsumenterna, de kulturkonsumerande kvinnorna, kulturtanterna, vad vi än kallar dem, säkerställer produktionens verkan i målet.

Kulturjournalisten Åsa Beckman är så skeptisk till stereotypen kulturtant att hon lovar att säga sig vilja överge den till förmån för den mer neutrala ”publiken”:

¹ I övrigt finns en god tradition med tanter som positiva förebilder i bland annat Elsa Beskows ”Tant Grön, tant Brun och tant Gredelin” från 1918. Kanske inte de aktiva förebilder som dagens aktiva kvinnor företrar, men dock positiva förebilder.

Det är därför man ska hålla ett vakande öga på användningen av ”kulturtant”. Det är lättare för politiker att dra in stödet till teatergrupper eller en poesifestival om de tror att det drabbar kulturtanter och inte en aktningvärd och högkvalitativ grupp. En inflytelserik samling kulturkonsumenter. Så därför lovar jag härmed att aldrig mer använda k-ordet. Jag ska varken använda det överseende eller skämtsamt eller ömsint. Det räcker så bra med att kort och gott säga: publiken. (Åsa Beckman på dn.se 2012-03-19)

Det kanske är så att om det finns anledning att misstänka att om ett uttryck leder våra tankar i fel banor så är det riktigt att undvika det. Historiskt har ”belastade” ord som till exempel ”negerboll” och ”efterbliven” rensats ut ur vårdade framställningar. Jag känner mig ambivalent inför ett så drastiskt förfarande. Kanske detta beror på att jag inte kategoriserats som kulturtant, även om mitt eget förhållningssätt till kulturkonsumtion delas av flera av kvinnorna i studien. Om jag vore kvinna skulle jag utan tvekan kunna räknas in i denna kategori.

En av mer elaka, men ändå kärleksfulla, bilderna av stereotypa Kulturtanter stod P4 Radios Stockholm för under 2010 och 2011 med sina korta kåserier om/av Kulturtanten, där hon fick breda ut sig under fyra minuter åt gången. Där fick vi bland annat veta att hon naturligtvis bor på Södermalm i Stockholm, hon drapeeerar sig, gärna i svart och lila. Hon lyssnar på Leonard Cohen, dricker rödvin och läser DN:s kultursidor. Programmakarna har en brasklapp: ”Kulturtanten är en rent fiktiv skapelse som har fullständig motsvarighet till verkligheten.”

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=3891&artikel=3836472>

Summering: Kulturtant

Stereotypen kulturtant ger betraktaren av detta fenomen en, möjligen fördomsfull eller negativ, bild av kvinnor som konsumerar kultur. Stereotypen är bekväm som kategorisering, men för att en kategori ska vara riktigt lyckad krävs att den som omfattas av den också accepterar den. Det finns, åtminstone bland denna studies kvinnor, en skepsis mot stereotypen. Denna skepsis rör såväl konstruktionen av innehållet som ordformen som sådan. Vad de flesta retar sig på är slutledet -tant. ”Jag må vara över 60, men jag känner mej inte som en tant”. Hackings (2004) ”looping effect” för klassificering omfattar två grundläggande stadier. Det första stadiet handlar om att när vi klassificerar människor associerar vi vissa egenskaper med dem för att de ska bibehålla sin kategorisering. Några av dem ändrar sitt beteende som konsekvens av klassificeringen. Det andra stadiet medför att det kan bli nödvändigt att ändra klassificeringskriterierna eller kunskapen om de klassificerade, eftersom

de inte längre uppfyller de ursprungliga kriterierna. Detta i sin tur påverkar de som klassificerats och loopen startar på nytt.

När de intervjuade kvinnorna inte accepterar denna klassificering har de inte egenskapen ”att vilja bli klassificerad som kulturtant”. Beträktaren måste justera sin klassificering. Greta menar att hon måste värja sig mot uttrycket Kulturtant för att det känns lite halvmossigt. Men hennes väninna säger: Kulturtant, det är ju jättefint, det vill jag vara! Och hon är 32-33 år. Så Greta menar att det ingenting har med ålder att göra. Samtidigt har ironiserandet över kulturtanter gjort det svårt för henne att acceptera sitt eget beteende som kulturkonsument.

Vad gäller den ironiska, nedsättande eller passiva konnotationen kring kulturtantens konsumtion är min utgångspunkt dock att hon är en publik i enlighet med de Certeaus (1984) och Heins (2011) resonemang som slutför den produktion som påbörjats av kulturproducenterna. De kulturkonsumerande kvinnorna är inte passiva rön för vinden. Det kommer också att framgå i det följande att de vet vad de vill ha ut av sin konsumtion.

3. Kulturresan

Detta kapitel redogör för hur studiens kvinnor beskriver sin kulturkonsumtion över tid. De kommentarer i samtalen och intervjuerna jag tar fasta på i det följande handlar om tidig uppmuntran, jakten på likasinnade och försöken att skapa en egen nisch/habitus i fältet. Här handlar det både om studiens kvinnors introduktion i kulturkonsumtionens fält och deras sätt att vidmakthålla sin kulturkonsumtion under livets skiftande betingelser. Här spelar yrkesliv, äktenskap, samboskap och barn in och påverkar hur kulturkonsumtionen ser ut. Jag kallar detta avsnitt för kulturresan eftersom jag ser den personliga utveckling studiens kvinnor berättar om ligga i analogi med, eller kanske till och med överlappande en klassresa. Samtalen har handlat om olika startpunkter för kulturintresset. Många, men inte alla kvinnorna i studien berättar om kulturaktiva föräldrar som läste för dem när de var barn, tog dem med på kulturaktiviteter eller var förebilder genom att själva spela instrument, måla tavlor eller läsa mycket böcker. En viktig faktor tycks syskon och lärare vara för många av kvinnorna. Äldre syskon var förebilder och som yngre syskon ville de läsa samma böcker som storasyster ”för hon var så cool”. Lärare kunde se dem och utmana dem ”kom och håll ett föredrag om Kafka, du är ju intresserad av hans böcker”. Lärarna kunde också utmana dem genom de uppgifter de fick att göra, både i skolan och som läxor.

Här finns samma upplevelse av ett inre sug efter något som är svårt att definiera och lika undflyende som det skeende Trondman (1994) beskriver i sin skildring av klassresenärernas inre drivkraft. Jag inspirerades även av hooks (2000) som beskriver den egna resan från den amerikanska underklassen upp i medelklassen. hooks menar att det är denna startpunkt som fått henne att betrakta kvinno- och klassförtryck som hon gör (2000:11). Det blev med hjälp av Trondman och hooks möjligt för mig att förstå studiens kvinnors erfarenheter som en kulturresa. Ännu klarare blev det när jag läste Maja Ekelöf, som jag refererar kort nedan.

Den inre motorn

Ett exempel på en person som levtt under kulturresans villkor är Maja Ekelöf. Ekelöf väckte sensation i medelklassen när hon 1970 kom ut med boken ”Rapport från en skurhink” – en dagboksroman med många funderingar om livet som ensamstående fembarnsmor med

försörjning som nattstäderska. Ekelöf hade vunnit första pris i en romanpristävling med sitt manus året innan. Detta var en tid av ”rapportböcker” – förmodligen för att ansluta till den trenden döpte förlaget om manuset från ”En städkärrings dagbok” till den aktuella titeln.

Boken är en naken skildring av livet på ”botten” av samhället. Ekelöf tillhörde min föräldrageneration, hon var två år äldre än min mor. Under de sommarjobb jag tillbringade på olika mekaniska verkstäder medan jag gick gymnasiet tyckte jag att jag tjänade dåligt – jag hade mellan fem och sju kronor i timmen. Ekelöf fick inte ens fyra kronor och hon skulle leva på det hon tjänade, med fem barn att försörja. År 1968 tjänade hon 13.000 kronor. En industriarbetarlön låg kring 24.000 om året vid denna tid.

Det är lätt att betrakta det förflutna med vad historikerna brukar kalla ”presentism”, det vill säga att använda situationen i nuläget för att tolka det förgångna. Nu har jag fördelen av att ha varit nästan vuxen och vuxen under de år som romanen skildrar. Snarare har jag en tendens att romantisera det förflutna.

Ekelöfs roman, eller dagbok, utspelar sig under fem år från mitten av 1960-talet tills den dag hon skickar manuset till förlaget. När hon väl bestämt sig för att skicka in ett manus står hon inför problemet med att det ska vara maskinskrivet. En städerska har inte naturligt en skrivmaskin, men Ekelöf städar på morgnarna på Karlskoga kommunhus. Hon går till jobbet ett par timmar tidigare om morgnarna och börjar renskriva sitt manus på kommunens skrivmaskiner. När jag läste detta insåg jag att jag om jag läste boken när den kom ut, jag var 23 år då, hade jag nog fallit för det konstnärsromantiska i att stjäla sig till maskintid av arbetsgivaren.

Ekelöf har en längtan bort från det liv hon lever och denna längtan manifesteras bland annat i att hon deltar i vuxenutbildning. Hennes bakgrund är sexårig folkskola men hon tenterar studentbetyg i ett flertal ämnen. På sextiotalet var Sverige ett annat land, när Ekelöf tenterar ettbetygskursen i historia vid Uppsala Universitet noterar Svenska Dagbladet att en städerska tagit akademiskt betyg (Ekelöf 1970:35). En av de äldre sönerna ringer henne och berättar att han sett notisen.

Ekelöf förklarar att några av hennes ledfyrar i livet är författarna Jan Fridegård, Harry Martinson och Moa Martinson (Ekelöf 1970:20). Hon hoppas en gång i livet att få prata med någon av dem. Värt att notera är att dessa författare tillhörde vad som brukar kalla proletärförfattarna, dvs de tog med sitt skrivande ett steg uppåt på samhällsstegen och lämnade sin försörjning i arbetarklassen.

Ekelöf får samma vecka som hon får 200 kronor i bidrag av Lions också en novell publicerad i Karlskoga Tidning. Hon får också en text uppläst i radion och blir överraskad över att hon får betalt för den, det visste hon inte att skribenterna fick. Ekelöf blir alltmer intresserad av såväl inrikes- som utrikespolitik. Hon deltar för första gången i en demonstration – mot kriget i Vietnam. När Ekelöf fyller 50 år under 1968 börjar hon märka att kroppen tagit stryk av städjobbet – hon blir allt tröttare. En av söner ska söka studielån för studier i Göteborg och av någon anledning som inte står klart krävs att någon i Karlskoga kommun skriver på att han är bosatt i kommunen. Ekelöf ber den barnavårdsman hon haft kontakt med att skriva på, men denne nekar med motiveringen: ”Pojken vet väl att sådana lån ska betalas tillbaka” (Ekelöf 1970:210). En annan tjänsteman skriver på. Denna händelse visar dock på den utsatthet som underklassen fortfarande levde med för 40 år sedan.

Det är frestande att betrakta Ekelöf som en kulturtant – antagligen fanns inte begreppet på 1960-talet – men om hon levde idag skulle jag gärna intervjua henne för denna studie.

Levnadsberättelser

Berättelserna om hur kvinnorna i studien nått fram till sin nuvarande kulturkonsumtion och hur de konsumerat har skiftat lite över tid, vilket innebär att dessa berättelser är en slags levnadsberättelser eller bildningsberättelser. Den punkt vi i efterhand identifierar som startpunkten för något är ofta en slags rationalisering. Det är den punkt som förefaller ha haft betydelse för oss i efterhand.

Kulturkonsumtionen tycks handla om ett sug efter mer, ett behov som måste tillfredsställas. En del av kvinnorna i denna studie menar att de redan efter några dagar skulle få abstinens om de inte fick läsa, titta på bilder eller lyssna till musik.

När jag betraktar de erfarenheter kvinnorna i denna studie har förmedlat till mig ser jag två aspekter av resa. Den första handlar om de kvinnor som startade sin kulturreisa i en familj som redan avancerat en bit på vägen, dvs en slags medelklassbakgrund. De har så att säga under sina liv förvaltat ett arv vad gäller att förhålla sig till kulturkonsumtion, de fortsätter sin familjs resa, med egna val vid vägskälen i livet. Den andra aspekten berör de kvinnor som växte upp i självdefinierad arbetarklass – de beskriver mer en egen resa som de inte förstod vart den skulle leda dem. Bourdieu hävdar att för den som helt står utanför spelet är det svårt att förstå de insatser som görs i framtid och prestige under spelets gång (1992:82). Tänker jag med Bourdieu så skulle dessa två grupper av kvinnor, för det första de med medelklassbakgrund och för det andra de med bakgrund i arbetarklassen, ha haft fundamentalt olika

förutsättningar för att förstå vart deras intresse för kultur skulle leda dem. Kvinnorna med bakgrund i arbetarklass förflyttade sig alltmer in i fältet av kulturkonsumtion och förhoppningsvis lärde de sig under tiden en del av de regler som gäller i fältet.

Kvinnorna med arbetarklassbakgrund talade i gruppamtalen raskt om det var där de kom ifrån. I efterhand undrar jag om det beror på att de vill visa att de startade någon annanstans än i detta medelklassamtal. Genom att konstatera sin bakgrund visar de att de rört sig in i fältet för kulturkonsumtion. Kvinnorna med medelklassbakgrund ser tydligen ingen anledning att slå fast sin bakgrund.

Under ett av gruppamtalen blir jag överraskad av att de två kvinnorna vid bordet talar om att de är arbetarbarn. Jag har, trots att jag arbetat i närheten av den ena kvinnan och den andra är god vän till min exsambo, inte tidigare tänkt på den möjligheten. Trondman (1994) för ett resonemang om att de som gjort en klassresa känner igen andra som gjort den. Har jag känt igen dem som klassresenärer, utan att reflektera över det och bjudit in dem till samtalen?

Tidig uppmuntran

Jag ville ha reda på hur intresset för kulturkonsumtion startade, så jag frågar de deltagande kvinnorna när de blev intresserade av kultur. Flera av dem berättar om föräldrar som läste för dem, själva spelade musikinstrument eller målade akvarell eller olja. I några kvinnors barndomshem fanns inte många böcker även om attityden från föräldrarnas till barnens konsumtion av litteratur eller biografbesök var tillåtande. Det fanns i några fall lärare eller äldre syskon som lockade in dem i ett intresse för litteratur eller musik. Dessa personer fungerar som en slags introduktörer eller mentorer. Jag tänker att de unga som har sina föräldrar, syskon eller lärare som mentorer lämnar adeptstadiet och kan, senare i livet, agera mentorer i sin tur. Dessa hjälpande händer tycks dock i vissa fall ha inneburit att även kvinnornas egen självbild förändrades – jag kan bli en sådan människa som modersmåsläraren, eller, jag ska inte bli som teckningsläraren.

Lärare, eller personer i den omedelbara omgivningen som kan tjäna som inspiratörer kan vara ett sätt att skapa intresse för litteratur, konst eller musik. Lärare som kan knyta an till vad som rör sig i tankarna hos gymnasister kan göra bestående intryck:

Dagny: Jag hade en jättebra modersmåslärare på gymnasiet. Han berättade om alla författares kärleksliv, det var hans favoritämne. Så blev man ju väldigt intresserad av personerna. De var människor, en väldigt okonventionell lärare... Han struntade i vad man skulle göra och pratade bara om det han vara intresserad av och uppmuntrade oss väldigt mycket att skriva uppsats, så det var

väldigt kul med honom. Han är den enda läraren som jag kommer ihåg från den tiden, nästan... för han var så speciell. Han var inte ung, men han var väldigt öppen i sitt förhållningssätt, annars var de flesta lärarna väldigt konventionella.

Uffe: Upplevde du att han såg dej, då?

Dagny: Ja, han uppmuntrade oss att alltid göra målade omslag till uppsatserna, så det skulle man göra innan. Alltså, så han uppmuntrade oss väldigt mycket att skapa. Han var väldigt sådär, han betonade det skulle vara lust, att det skulle vara lustfyllt.

Julie: Där har jag känt precis tvärtom... Jag hade ju det här skrivandet ända sen jag var barn och det var jättekul och jag visste att det var det jag ville hålla på med, men där fick jag aldrig nån uppmuntran till i skolan. Och berodde på att jag inte kunde stava. Och då skulle man inte skriva.

Uffe: Det var innan rättstavningsprogrammen...

Dagny: Jag har tittat på de där uppsatserna i efterhand och sett vad fänigt rättade de var, på formalia istället för mot innehåll. Gud, vilken hämning det måste ha blivit. Dom fokuserade på helt fel saker...

Julie: Javisst...

Dagnys lärare knyter an till någon inom henne, författare är människor av kött och blod och det får henne intresserad. Läraren gav på så sätt Dagny och hennes medelever ett erbjudande om att träda in i litteraturens värld. Julie råkade ut för att inte passa in i mallen, man ska kunna rättstavning, annars ska man inte syssla med att skriva. Trots att Julie blev motad i grinden så gjorde hennes stora intresse för skrivandet att hon fortsatte.

En tanke jag fick i ett tidigt skede av denna studie var att ålder som sådan inte har någon avgörande betydelse för hur en människas intresse för kultur utvecklas. Där går jag värtemot stereotypen kulturtant som omfattar medelålder eller äldre som delmängd i stereotypen. Jag har svårt att föreställa mig att bara för att en person blir 40, 50 eller 60 år så blir personen mer intresserad av kultur. Greta säger i ett av samtalen: "Jag har varit kulturtant hela mitt liv". Hon har betett sig som en kulturtant, utan att kategorisera sig själv som en under livet. Det verkar dock troligt att det fanns en startpunkt någonstans i yngre år där vi kan påstå att kulturintresset startade.

Var den där startpunkten ligger skiftar naturligtvis från individ till individ. Det intressanta är att den måste finnas där i starten av deras levnadsberättelser för det är så en berättelse hänger samman. Berättelsen har en början, en mitt och ett slut. När vi i efterhand rekonstruerar våra levnadsberättelser ger vi dem gärna en högre meningsfyllnad än vad de enskilda händelserna var värda just när de ägde rum.

Publikerna besitter färdigheter som tillåter dem att delta i kulturkonsumtionen. Det handlar om beteenden, val och "veta hur". För att vara en riktigt duktig spelare i fältet för kulturkonsumtion kan till exempel krävas att spelarna vet att: Liljevalchs konsthall ligger på

Djurgården och musik går att ladda ner från internet. Dessa färdigheter inom fältet för kulturkonsumtion genererar ”kapital” i Bourdieus mening, det är ett kapital som kan omsättas i status, framför allt inom detta fält. Här är alla spelare eller agenter beroende av att de andra finns i fältet och spelar spelet.

Många av kvinnorna beskriver en slags kulturreisa som i analogi med en klassresa medför bildning och utbildning. Jag vet inte om de kvinnor jag bjöd in är särskilt anspråkslösa, men kulturkonsumtionen tycks inte i första hand handla om att vilja vara den som betraktar den mest avancerade konsten, lyssnar på den ”svåraste” musiken eller läser de mest avantgardistiska romanerna. De tycks inte jaga inte varumärken på det sättet. De tycks avancera till en nivå i fältet för kulturkonsumtion där de finner sig tillrätta – men en bok måste ”ge något”. De talar om ett sug, ett behov av att läsa, se film, lyssna på musik. En av kvinnorna menar att kulturkonsumtion är som en drog:

Sophie: Det är som en drog, absolut, men det leder inte... men jag tror att väldigt få kulturkonsumenter utnyttjar det till något, hålla föredrag eller liknande.

Några skribenter, bland andra Katz-Gerro & Sullivan (2010) har presenterat konceptet ”voracious cultural consumption” som står för kulturglupskhets. Konceptet har konstruerats för att komplementera konceptet ”cultural omnivorousness” – allätarkonceptet vid kulturkonsumtion. Kulturglupskhets beskriver graden och frekvensen av deltagande i kulturkonsumtion. För den kulturella allätaren skiljer forskaren mellan hög- och lågkulturell smak vid bedömningen av konsumentens preferenser. Även medieforskaren Douglas (1995) är inne på att det ”missbruk” som mediekonsumtion kan leda till att brukaren över tid förvandlas till att bli brukad av medierna. Många av kulturindustrins produkter är medier i den meningen att de är kanaler för förmedling av mening eller idéer. Vad Sophie ovan beskriver som drogberoende liknar Katz-Garro & Sullivans koncept om kulturglupskhets.

Intressant är också Sophies kommentar om att den stora konsumtionen av kultur inte utnyttjas för exempel föredragshållande eller liknande. Över tid under ett liv har en hel del kulturkonsumenter samlat på sig så mycket kunskap att de skulle kunna vägleda andra. Eftersom de ägnat mycket tid åt kulturkonsumtion är de antagligen lämpade att inspirera andra.

Från Kitty-böcker till Herman Hesse

Flera samtal kom att handla om Kitty-böcker och andra av förlaget B.Wahlströms rödryggade flickböcker kontra de grönryggade pojkböckerna från samma förlag. De här böckerna representerar en bokslukarfasa i mångas liv. Här fanns även böcker av Enid Blyton, ”hästböcker” och böckerna om Cherry Ames som handlar om en sjuksköterska. Flera av kvinnorna i studien läste även de grönryggade pojkböckerna. I denna fas av livet fanns inbyggda bromsar som att det inte gick att låna fler än tre ”roliga”, det vill säga romanböcker, och fem faktaböcker på det lokala biblioteket. Här fanns även egna sätt att styra över konsumtionen: ”Jag bestämde mej för att inte läsa fler än tre böcker av samma författare.”

Det förefaller som om högstadiet och/eller gymnasiet är en viktig fas av fleras liv – då startade intresset för ett flertal som de minns det. Tiden i högstadiet/gymnasiet har varit en skiljeväg för flera av kvinnorna i studien. Det är för de flesta en tid när ögonen öppnas för det faktum att vuxenlivet är nära förestående, det gäller att skaffa en utbildning, det är viktigt att bli vuxen.

Lisette: Ja precis, man kanske har det tidigare på mellanstadiet, sitter och skriver och lånar lite böcker, det är ju först på gymnasiet som man blir den där som plötsligt ska gå runt med en bok i fickan, säga smarta saker å läsa tunga böcker och så.

Lisette måste ha sett något i beteendet att ”gå runt med en bok i fickan” som attraherade henne. Redan inne i böckernas värld drev de henne att utforska andra typer av böcker än de hon redan läst. Kanske var det ett led i utvecklingen mot att bli en självständig person, en vuxen människa. I gymnasiet förefaller på sätt och vis de som tycks ha läst många vuxenböcker vara mer vuxna. Kanske handlar det om att gymnasiet förr, under 1950- och 1960-talet, var mer av ett urval, en elit. De som gick där hade visat att de klarade av att gå i skola. Riktningen mot en mer intellektuell värld och ett intellektuellt liv låg då implicit i det faktum att eleven klarat sig in i gymnasiet.

På högstadiet eller i gymnasiet uppenbarar sig vuxnare litteratur som böcker av Franz Kafka, Jack Kerouac, Herman Hesse, Werner Aspenström och Karin Boyes ”Kallocain”, men även hennes dikter nämns i några samtal. Boye ingick som jag minns det under 1960-talet i modersmålskursen på gymnasiet. Några nämner Marilyn Frenchs ”Kvinnorummet” från 1977. Vad gäller musikmaken under gymnasietiden dyker referenser till Donovan, The Beatles, Elvis Presley och de lite mer avantgardistiska Thelonius Monk och Terry Riley upp.

En episod som Frida skildrar handlar om att ”drabbas” av det sköna i form av musik i ganska späd ålder. Frida berättar: ”Jag är uppväxt i ett arbetarhem. Kulturen fanns inte i form av finkultur, kulturen var till exempel att man lyssnade på Frukostklubben, det var riktigt trevligt. Det fanns inte TV när jag var liten så det var väldigt mycket man fick gratis, eller vad man ska säga. Vi lyssnade mycket på musik på radion i alla fall, mamma och pappa hade inte ens en grammofoon. Fin musik, som opera och sånt hörde jag aldrig förrän i sju-åtta års åldern då vi övernattade på ett hotell, då kommer jag ihåg att jag låg där och lyssnade och fick höra den här vackra musiken, det var så vackert att jag började gråta.” Det blev ingen omedelbar fortsättning på att njuta av musik på det sättet, men Frida läste mycket i ungdomsåren, och hittade i 20 års åldern jazzen. Det intresset accentuerades när hon träffade en betydligt äldre man som drog ut henne på klubbarna. Tillsammans besökte de museer som Thielska galleriet. Frida har varit DN-prenumerant hela livet och börjar alltid med kulturdelen. Hon har på senare år fascinerats av västafrikansk musik.

Livsberättelser kan tjäna som ett slags reningsbad. Drakos beskriver intervjupersonen Eva som berättar om en vändpunkt i livet och hon förklarar, tydligt berörd, att hon ändå inte berättat allt. Drakos menar att berättelserna hjälper en del av oss att hantera krisartade skeenden i livet genom att vi berättar om dem (Drakos 2005:152). En av studiens kvinnor menade efter ett gruppsamtal att det varit så intressant att ”sitta ner och prata om hur man tänker kring det man gör” att hon menade att det kunde vara intressant att ha en serie möten med samma kvinnor. Så även om denna studies samtal inte handlat om kriser så finns det antagligen alltid något mer att berätta.

Summering: kulturresa

I fältet för kulturresa har kvinnorna i studien i de flesta fall gjort en förflyttning, eftersom resan pågått under ett antal år. Vad som i yngre år startade som preferenser för att rita och måla, lyssna på musik eller läsa utvecklades efterhand och blev mer frekvent och mer kvalitetsmedvetet. Tänkbara konflikter i kulturresans fält är ursprungsmiljön som inte vill släppa taget om den som ger sig ut på resan. Fältet för kulturresa betraktar jag som ett underfält till fältet för kulturkonsumtion.

En kulturresa, en resa inom fältet för kulturkonsumtion, är ett resultat av den konsumtion av kultur som kvinnorna i studien gör genom sitt intresse för kulturindustrins produkter. Även om jag koncentrerar denna studie på medelålders kvinnor så förefaller det som detta är en livsstil för många – det innebär att ålder kanske inte är en bra delmängd för att beskriva dessa

kvinnor. Jag tänker mig att en ”kulturresa” kan vara en del av en klassresa, eller för vissa, till och med en ”resa” för att bibehålla den kulturnivå som föräldrarna besatt. I analogi med klassresan föreställer jag mig att en ”kulturresa” inte kan göras ogjord – jag kan inte sluta att uppskatta verk av van Gogh, Vivaldi eller Pinter, de är för evigt en del av min habitus. Omvänt går det att säga som i en diskussion om Enid Blytons Fem-böcker att vi i vuxen ålder ser hur tunna de är som berättelser, samtidigt som vi med vuxna, bildade och utbildade, ögon kan uppskatta den drivande pojkflickan Georgina i dem. I nästa avsnitt beskrivs ett av de mer centrala områdena i de deltagande kvinnornas skildring av livet som kulturkonsument – trygghetsfältet.

4. Trygghetsfältet

Trygghetsfältet är en del av fältet för kulturkonsumtion. Trygghetsfältet omfattar vad studiens kvinnor lägger vikt vid när det gäller att känna sig bekväma i sin konsumtion av kultur. De kommentarer i samtalen och intervjuerna jag tar fasta på i det följande handlar om hur de etablerar nätverk med likasinnade och underhåller nätverket. De talar en del om hur viktigt det är att de personer de går på kulturtillställningar med är sådana de kan vara helt uppriktiga mot. De önskar konsumera kultur tillsammans med likasinnade som respekterar deras tycke och smak. Det handlar såväl om att ingen tycker den andra är bättre eller sämre, som att de kan vara uppriktiga i sina omdömen om böcker, filmer eller teaterföreläsningar. De vill kunna argumentera för sin åsikt, utan att dölja sin politiska hemvist som ”man kanske inte vill sprida på jobbet, till exempel”.

Trygghetstanken i samtalen kläs i många ord som de om politiken nedan, eller att de vill trivas, de ska ha kul med de man går med, de får ta det lite lugnt med nya vänner tills de hittar rätta tonen för dessa aktiviteter. Detta skiljer sig antagligen inte från de strategier människor i gemen tillämpar i sin sociala vardag. Här finns dock en uttalad vilja att de personer studiens kvinnor kan tänka sig att umgås med genom att gå på kulturella aktiviteter med ska de kunna ställa högre krav på än andra människor i sina liv, som till exempel arbetskamrater.

Även om mycket av kulturkonsumtion kan utföras på egen hand så är det, enligt kvinnorna i studien, viktigt att kunna dela upplevelser och tankar med likasinnade. Bourdieu menar att fältet bygger på att det finns deltagare med i huvudsak samma inriktning. Det är de som utgör fältet.

Uffe: Innebär det här att man hittar likasinnade som är intresserade av böcker, poesi eller konst?

Lisette: Ja, det tror jag det kan göra.

Elisabeth: Man hittar dom ju inte genom att man står i bokhandeln och står vid vad heter det, samma hylla.

Uffe: Så är det ju i romantiska amerikanska komedier...

Elisabeth: Sen, när man börjar jobba eller plugga, det är ju då man hittar dom likasinnade, man går med i facket och hittar dom som är som en själv, har likadana värderingar som man själv... Så på det sättet hittar man dom. Kanske dom som läser samma sak som en själv eller som man kan ha utbyte av.

Lisette: Man kanske inte hittar dom där, men när man lär känna folk så blir det en arena som man kan umgås kring, man kan gå på teater tillsammans och det visar sig att dom också tyckte att det var kul, ofta är det så, men inte alltid. Det är också ett sätt att umgås på, tror jag. Faktiskt vi kan gå på den här konstutställningen och så kan vi fika sen. Ta en promenad och...

Elisabeth: (*avbryter*) Precis.

(*allmänt skratt*)

Lisette: (*fortsätter*) ...så att det blir liksom ett litet kit av saker man kan göra.

Aktiviteterna kring kulturkonsumtionen blir möjligen till en större upplevelse genom att aktiviteterna ger deltagarna känslan av att delta i socialt samspel, på lika villkor, med personer som respekterar dem och som de själva hyser respekt för. Lisette talar i citatet om en arena som jag vill koppla samman med Bourdieus fältbegrepp. Det är gruppen, fältet, som gör aktiviteterna lustfyllda. Det förefaller dock som om den gemensamma aktiviteten är viktig ”liksom ett litet kit av saker man kan göra” och tycks vara det kitt som håller samman grupperna av väninnor som samlas för att göra teaterbesök, gå på museum och/eller ta en fika efteråt.

Vikten av likasinnade

Bland de likasinnade finner studiens kvinnor bundsförvanter i sin kulturkonsumtion. I det fält som är kulturkonsumtion utgör dessa allierade i huvudsak fältet – de påverkar varandra och har potential att dra med sig eller mota bort andra i gruppen från viss konsumtion. Genom att vara tillåtande och inkluderande förstärker de sin egen närvaro i kulturkonsumtionsfältet. De skulle lika gärna kunna vara exkluderande, men eftersom det krävs medaktörer måste de i så fall ersätta de bortstötta med andra aktörer för att uppnå fälteffekter.

Goda erfarenheter av väninnor genom åren gör också att det ställs krav på de andra i de sfärer kvinnorna i studien umgås. Alla i kretsen förväntas hålla utkik efter böcker, utställningar, filmer och teaterföreställningar och ha en uppfattning om vad de övriga skulle kunna få ut av det. Det späder naturligtvis på upplevelsen av trygghet i dessa relationer, som i citatet nedan som till större delen handlar om en kvinna som bor utomlands och någon gång per år kommer till Sverige då tre andra kvinnor träffar henne.

Elisabeth: När min väninna i Frankrike kommer upp och vi träffas fyra tjejer, eller damer snarare, då är det alltid ”har du läst nån bra bok”, ”har du sett nån bra film”, ”har ni varit på teater?” Ja nu måste vi gå igenom detta – vi tar politiken sen, vi tar det här först, liksom.

Uffe: Så uppdateringen av kulturkonsumtion kommer före politiken?

Elisabeth: Oftast, om det inte varit nåt speciellt som har hänt. Men, jag har tänkt på det, det är en stående punkt, inte för att vi har nån dagordning när vi träffas (*allmänt skratt*) men det är så, det där är nåt som alltid kommer upp.

Uffe: Beror det på att ni känt varann länge och vet att de andra antagligen har gjort detta sedan sist?

Elisabeth: Ja.

Lisette: Och att man kan lita på deras omdöme, säger dom att en bok är bra så är den antagligen det.

Elisabeth: Och den passar dej. Dom känner mej så pass mycket att dom vet vad jag gillar.

Som Elisabeth i citatet ovan konstaterar har kvinnornas möten i detta sammanhang ritualiserats så pass att hon refererar till föreningstermer som punkter på en dagordning, om än med ett skratt. Kvinnorna har känt varandra i många år och de har skapat en form för hur de umgås, med rapportering av de senaste erfarenheterna av kulturella aktiviteter. Det är viktigare än att diskutera de senaste politiska händelserna.

De intervjuade kvinnorna beger sig för det mesta på evenemang i sällskap med likasinnade väninnor. Det handlar om att de tycker det är viktigt att kunna prata med någon de litar på om vad de upplever. Här är inte meningen att bli alltför psykologiskt djuplodande, men jag vill anknyta till de deltagande kvinnornas resonemang om vikten av att känna sig fri och trygg med den eller de man har sällskap med på något event och pratar med efteråt. Scott Sørensen menar att flickor under uppväxtåren lever i en ytterst verbaliserad kultur jämfört med jämnåriga pojkar (1991:51). Min tanke är att det är viktigt även för vuxna kvinnor att verbalisera sina upplevelser och intryck. Enligt studiens kvinnor känns det befriande att säga sin mening om en pjäs eller en bok. Det förefaller dock inte finnas något behov av samsyn i den grupp som gemensamt upplevt något. Vad de vill ha är en trygg omgivning där de inte behöver spela ett spel. På en arbetsplats kan det till exempel finnas strategiska skäl att inte avslöja sin politiska hemvist. De vill ha sällskap av personer de litar på och känner sig trygga med.

Underhåll av nätverket

De nätverk kvinnorna i studien deltar i tycks underhållas av att medlemmarna tillsammans deltar i kulturkonsumtion. Naturligtvis finns det medlemmar i kvinnornas nätverk som de mer sällan umgås med och andra som de har tätare kontakter med. Den trängre kretsen är den kvinnorna först vänder sig till för att få sällskap. De tycks också umgås med en mindre grupp där aktiviteterna de samlas kring inte nödvändigtvis handlar om att avnjuta någon kulturaktivitet.

Någon av kvinnorna i studien beskrev de informella nätverk som hon är del av som ”folk kommer och går”. Det innebär att medlemmar kan vara aktiva under tid för att försvinna ur nätverket en tid. Möjligen för att utnyttja det sociala livet i andra nätverk. Sedan är de tillbaka en dag och kontakten fortsätter där den slutade.

Nora berättar om en bokcirkel, som alternerar mellan kvinnornas bostäder, med två andra kvinnor hon är med i. ”Vi är tre och det känns bra, vi har pratat om att bli fler, men nu känner vi varann så bra, så vi trivs som det är.” Kvinnorna lärde känna varandra genom sina barn. Nora ser bokcirkeln som ett trevligt sätt att umgås, ”och så väljer vi en bok och pratar om den, vi väljer så bra böcker hela tiden”. En av kvinnornas döttrar sa: ”Men mamma ni pratar ju inte så mycket om böckerna egentligen.” Nora menar att bokcirkeln, bokläsningen plus att det är ett trevligt sätt att umgås, betyder mycket.

Om klädstil och ålder

På direkt fråga om hur de ser på så kallad kulturtantsutsyrsel skrattar några samtalsdeltagare och rycker i sin egen tröjärm och konstaterar att tröjan är från Gudrun Sjödén eller att det är en kulturkofta. Andra fnyser åt stereotypen och menar att de klär sig som de vill. När jag skriver detta inser jag att jag skulle ha fotograferat alla kvinnor som deltog för att bedöma deras grad av kulturtantstillhörighet. När jag rannsakar minnet av hur de var klädda vid samtalen framträder ingen bild av riktig hard-core klädstil enligt stereotypen med alla de attributen. Nu kanske samtalen inte lockade dem att klä upp sig, eller så är de inga kulturtanter till klädstil i enlighet med stereotypen. Det är kanske som de säger att de inte riktigt bryr sig om vad andra anser om deras klädstil. Några av dem har också nått den ålder då de inte yrkesarbetar och av den anledningen är tvungna att ansluta till klädstil som deras profession förespråkar. ”Jag kan ta det som är rent”, som en av dem säger.

Kvinnorna i studien förefaller inte bekymra sig om hur deras ålder och deras intresse ser ut i andras ögon. De tankegångar som Lövgren återger att hennes medelålders kvinnliga informanter uppgav för henne om att med ålder kommer erfarenhet, mognad och större lugn kring vad andra tycker förefaller delas av kvinnorna i denna studie (2009: 219). Lövgren menar att denna tolkande attityd av ålderns betydelse är ett sätt att beskriva att andras godkännande och åsikter inte är det viktigaste.

Söndagen den 6:e mars 2011 skriver signaturen Olgakatt (Pensionerad akademiker med katter, häst och trädgård. Läser mycket och knackar gärna i silver) i sin blogg ”Rund kloss i fyrkantigt hål”:

Jag - en kulturtant! Vid frukostbordet slog jag upp Sydsvenskans söndagsbilaga och hittade en artikel om kulturtanten. "Hon klär sig i antingen marimekko eller Gudrun Sjödén", stod det och det illustrerades med en bild av en tröja. Exakt samma som jag just hade klätt mig i... De flesta vet ju redan att kulturkonsumenterna består av en majoritet kvinnor. Vilket enkelt kan konstateras på teater- och operaföreställningar, konstutställningar, i konstföreningar och på biblioteken t ex. Jag är en kulturtant och det är jag stolt över!

(<http://olgakatt.blogspot.se/2011/03/jag-en-kulturtant.html>)

Detta är ett mycket affirmativt inlägg i bloggen. Olgakatt skriver om design, smycken, skulptur, trädgårdsodling och recept och har som synes inga problem med att identifiera sig som kulturtant. Acceptansen av stereotypen medför att Olgakatt glatt säger att det är sådan hon är. Hon är innesluten i stereotypen kulturtant.

Under rubriken "Lektorns ombyte förbryllade" berättar Svenska Dagbladet 15 mars 2011 om bland andra Margareta Melin, 47 år, som är lektor vid Malmö högskola och undervisar i medie- och kommunikationsvetenskap. Hon ville få studenterna att bli mer kritiska, att reflektera över vem det är som står i katedern. När hon fick en ny kull studenter beslöt hon att byta identitet till varje lektionstillfälle. Studenterna fick se henne bland annat som punkare, muslimsk kvinna i niqab, iförd militärbyxor och palestinasjal, ljuvt romantisk i blommig klänning, sexig i kort kjol och som äldre dam med ullkjol. Smink och peruker förstärkte identiteterna. Den ungdomliga Margareta höll enligt studenterna de roligaste lektionerna, trots att de ogillade att hon klädde sig yngre.

Den modeintresserade lektorn, som normalt klär sig normalt i en blandning av vintage, designkläder och egendesignade skapelser har efter experimentet blivit lite försiktigare, hon tänker igenom mer vad hon sätter på sig. Det är inte ointressant för omgivningens bemötande hur vi klär oss.

Några av de deltagande kvinnorna vittnar om en med åldern växande säkerhet om vad de gillar eller inte gillar. "För kunde jag sitta av en teaterföreställning även om jag tyckte det var en dålig en, men nu går jag om jag inte tycker det är bra." Hon känner sig trygg med detta eftersom hon inte bryr sig om vad de övriga i publiken tycker om att hon lämnar föreställningen innan den är slut.

Tryggheten i konsumtionen, eller snarare tryggheten i relation till de övriga deltagarna, eller personerna i nätverket, i kulturkonsumtionen är ett sätt att umgås. Det är inte nödvändigt att djupanalysera kulturupplevelsen, deltagarna har gjort något tillsammans, men de kräver av sina medagerande att de respekterar att varje individ har rätt att ta till sig upplevelsen på sitt eget sätt. Det innebär att Bourdieus tankar om dominans i fältet åtminstone inte kan utövas

mot personerna i det egna nätverket. I resultaten från Google Alerts finns ett exempel på att det möjligen finns ett visst normerande sätt att agera på inom detta fält. En blogg, bland de 78 Google Alerts jag gått igenom, kritiserar de ”andra” kulturtanterna under ett besök med en väninna på Fotografiska i Stockholm:

Inte heller borde vi ha skrattat och kommenterat kulturtanten (OBS! Inte min Kulturtant utan en riktig.) som rasade över ett fotografi. Det föreställde en neonskylt med texten ”God” av den typ som är vanligare än en tror i Amerika. Kvinnan hade en svart pagefrisyr med rak lugg, svarta bågar och var klädd i klassisk svart långkjol. Bland annat sa hon:
”Jag tror inte att gud skulle uppskatta den här skylten. Det är förfärligt! Jag blir illa berörd. I-I-I-a berörd!”
Samtidigt lade hon sin hand mot bröstet och såg på det hela taget ut att verkligen må dåligt över fotografiet. Och jag upplever dubbla känslor, ena halvan av mig upplever henne som befängd och känslös medan min andra halva tänker att jag ska vara tacksam. För utan sådana kvinnor har jag inget jobb.
(<http://herreminje.wordpress.com/category/gtg/page/8/>)

Skribenten menar att den beskrivna kvinnan avviker från någon slags norm, vilket samtidigt är bra eftersom skribenten skriver om alla dessa kulturtanter. I detta sammanhang ska dock sägas att bland dem som befinner sig i kulturkonsumtionsfältet är detta en ovanlig kommentar. Kvinnorna i denna studie har vid enstaka tillfällen under samtalens gång konstaterat att de känner igen kulturtanter på deras klädsel och beteende. De har dock gjort det utan att lägga värderingar i hur de känner igen dem.

Summering: tryggheten

I fältet för trygghet agerar kvinnorna i studien med delar av sina personliga nätverk. De har sina favoriter bland sina vänner som de gärna går på teaterbesök, diskuterar böcker eller film med. Viktigt är att ens medspelare respekterar ens person, att det går att uttrycka sin mening och att vara ”sig själv” med. Några av kvinnorna drar sig inte för att gå på bio eller teater ensamma, men de gillar också par- eller gruppaktiviteter med andra deltagare i sina nätverk.

Tänkbara konflikter i fältet är med andra nätverk av likasinnande kulturkonsumenter som ska dela på ett visst utbud av kulturaktiviteter. Det handlar om att det varje event finns ett begränsat antal bijetter och de intresserade strider om vem som ska lyckas få dem.

Tryggheten med de andra spelarna i fältet för tryggheten är ett av de resultat som kvinnorna i studien vill ha ut av sin kulturkonsumtion. Trygghetsfältet är inte alla kvinnor i studien villiga att lämna. Det är få av dem som går på kulturtillställningar ensamma. ”Jag har aldrig

gått på bio ensam i hela mitt liv”. Det förefaller som om de inte vill spela ensamma – som om de då inte längre befinner sig i kulturkonsumtionens fält. Trygghetsfältet handlar inte om att kvinnorna i studien ”gör saker med sociala undertoner” som jag tidigt föreställde mig att dessa aktiviteter handlade om. Det sociala är ingen underström i aktiviteterna, utan tycks vara det väsentliga. De gör något tillsammans med en eller flera likasinnade.

Trygghetsfältet är i allra högsta grad ett socialt fält. Det vore tänkbart att byta ut de kulturaktiviteter som kvinnorna i studien deltar i mot andra andra kulturella aktiviteter. Genomförandet skulle antagligen ändå grundas i trygghet, tillit och respekt för de övriga kvinnorna i fältet för kulturkonsumtion. När jag tänker med Bourdieu handlar trygghetsfältet om att befinna sig i ett fält där en viss del av det symboliska sociala kapitalet kan växlas till respekt och tillit.

5. Upplevelsefältet

I detta kapitel sammanfattar jag de tankar som kommit upp i samtalen med de medverkande kvinnorna om upplevelser, kulturkonsumtionen måste enligt dem ”ge något”. Till skillnad mot i nästa kapitel där de deltagande kvinnorna andas förväntan på förkovran handlar detta kapitel om kvaliteten på upplevelsen av kulturaktiviteterna. De kommentarer i samtalen och intervjuerna jag tar fasta på i det följande handlar om innehåll, kvalitet och att utnyttja sina ekonomiska och tidsmässiga resurser. Viktigt för dessa kvinnors konsumtion av kultur är att de böcker, filmer, dans- eller teaterföreställningar som konsumeras är ”bra”. Då handlar det inte nödvändigtvis om att det är finkultur, utan den tid som läggs ner ska ge deltagarna något tillbaka. De vill uppleva något, vare sig det nu handlar om bekräftelse eller förklaringar av det liv de lever. De vill ha rejäl avkastning på den tid de ägnar åt konsumtionen. Wulff (1998) konstaterar om exceptionella upplevelser av balettkonst att de oftast uppstår efter en viss förberedelse, genom kulturellt kapital och/eller någon erfarenhet av dans, sällan under ett allra första besök på en balettföreställning (1998:254). Upplevelsen har dock en tendens att etsa sig fast i minnet och kan återupplevas många år efter det att den inträffat. Wulfs argument att pekar på vitsen med att ägna sig åt en rad av upplevelser baserad på kulturproduktion – betraktaren lär sig mer om konstarten och kan få ut mer av betraktandet.

Här handlar uppgiften för de kulturkonsumerande kvinnorna att positionera sig i fältet och att förvalta sitt kulturella kapital. De deltagande kvinnorna är erfarna kulturkonsumenter och vet vilka krav de behöver ställa för att stilla sina behov av kulturutlevelser. Bourdieu hävdar att för den som helt står utanför spelet är det svårt att förstå de insatser som görs i framtid och prestige under spelets gång (1992:82). De studerade kvinnorna står inte utanför spelet, utan är i hög grad involverade i fältet. De förstår vilka regler och krav som ställs på dem som konsumenter/spelare och vilka krav de själva kan ställa på fältet för att de ska kunna förvalta sitt kulturella kapital.

Kvinnorna i studien är medvetna om att samhällets förutsättningar för män och kvinnor skiljer sig åt. Det existerar fortfarande skillnader i karriärmöjligheter. Vad vi än tror om delat ansvar för barn så tar kvinnorna fortfarande största delen av det ansvaret. Karriärmässigt tycks det finnas ett glastak som kvinnor har svårt att bryta igenom. Konstateranden som dessa återkommer från och till under samtalen med kvinnorna i studien. De tillhör dock inte de

centrala, fritt valda ämnena, som tar upp stora tidsrymder i samtalen. De är snarare knapphändiga kommentarer om tillståndet i världen som kvinnorna i studien upplever det.

Hanna: Kan det vara så att män får mer positioner på sina arbeten än kvinnor så att de är mer upptagna med sitt arbetsliv även på fritiden, mycket övertid. Nu kanske man får ta från medelklass och uppåt och att man känner att man inte orkar fördjupa sig på något sätt mer än det man har för händer och så, man är i karriärtagen. Jag minns att när jag gick på konstskola på 80-talet så var det dominans av kvinnor, så råkade jag läsa en memoar av en konstnär som jag kände till via min mamma som jag hittade på ett antikvariat om hur han gick på konstskola i Oslo och Göteborg. Då var det också bara kvinnor, alltså i förra seklet. Men det man minns är ju män som blivit stora konstnärer. Kvinnor har dominerat kulturvärlden som praktiker och upplevare, men män har karriärvägen tagit sig fram. Men kvinnor behöver komma ifrån trista jobb, som många har och gå in i böcker, romaner, teater eller bio...

Harriet: Eller har ett större behov av...

Hanna: (*avbryter*) vidga vyerna om man har ett glastak där man rör sig.

Fanny: Vi har det tråkigt alltså, så att vi måste...

Harriet: (*avbryter*) fast det har ju inte jag på mitt jobb...

Fanny: Tycker jag inte heller.

Harriet: Jag älskar mitt jobb.

Hanna: Om man ser publikerna på konstutställningar, män kanske får ut sina begåvningar på arbetena.

Hanna resonerar kring varför kvinnor generellt tycks ägna mer tid åt kulturkonsumtion än män. Män skulle enligt detta resonemang få tillräckligt med upplevelser av hög kvalitet i sitt yrkesliv, medan kvinnor tycker att något fattas i deras yrkesliv och satsar på upplevelser av kultur. De flyr, från trista jobb i en värld som är mer spännande än deras vardagliga liv. Kanske handlar det om att samla intryck, få påfyllning av idéer om hur livet kan tolkas, kanske ger det mer mening åt deras liv. Denna tanke handlar möjligen om en bidragande orsak till att skillnader i kulturkonsumtion ser ut som den gör när män och kvinnor jämförs.

Utan att gå in på vad män gör istället, kanske det fortfarande är så att män i gemen är mer bundna till sitt yrke, eller låter sig bindas till det, i högre grad än kvinnor.

Konsumtionens innehåll och kvalitet

Att innehållet, budskapet om man så vill, i den kultur som konsumeras ska tilltala kulturkonsumenten låter som en självklarhet. I det utbud av kulturella aktiviteter i storstadsregionen Stockholm finns det dock gott om tillfällen att gå vilse. Flera av kvinnorna uttrycker förtröstan om att de vet vad de vill ha och ser till att få det.

Att innehållet ska hålla god kvalitet tycks vara synonymt med att det ska tilltala kulturkonsumenten, eller infria de förväntningar denna har. Kvalitetsaspekten är således nära lierad med innehållet i allmänhet. Ett par av kvinnorna i denna studie berättar att de rest sig och lämnat teaterföreställningar som de ansett vara för dåliga. ”Jag skulle antagligen inte gjort det när jag var yngre” konstaterar den ena som är i 60 års åldern. Vad som kan utrönas av detta är att det finns en minsta godtagbara nivå, kopplat till förväntningar, på det utbud som kvinnorna i studien närmar sig för konsumtion.

Optimering av resurser

Att ta väl vara på tiden handlar inte bara om att snåla med den, utan rör sig om ett förhållande mellan nedlagd tid och pengar och vad som kommer ut av detta. Är vi nöjda och glada över de upplevelser vi får av kulturkonsumtionen eller tycker vi att det är ett ok som vi lika gärna kunde vara utan? Finns det ingenting på programmet som vi är sugna att gå på? Att få valuta för den tid som kvinnorna investerar i kulturkonsumtion betraktas som viktigt. Läger de tid på att läsa vill kvinnorna i studien få ut något av det. Läsningen ska således inte enbart handla om att fördriva tid, den ska ge läsaren något. I detta sammanhang handlar det också om att utveckla sig själv, förverkliga sig. Vad gäller resurser och användningen av dem så kommer många av kvinnorna in på den tid de har små, det vill säga icke självgående barn, den tiden innebär för de flesta en nedgång i kulturkonsumtionen.

Här finns också kvinnornas tankar om livets olika skeden – utbildning, arbete, barn, föreningsåtaganden och fritidsaktiviteter av annat slag gör att tiden under vissa skeden av livet inte tillåter alltför många kulturaktiviteter. Det förefaller dock som om det är svårt att låta bli.

Laura: Jag tycker det har förändrats på det sättet att det beror på hur livet har sett ut. Under småbarnsåren så var det på ett visst sätt och har du haft mycket att göra på jobbet så har det sett ut på ett visst sätt vad jag konsumerar och är man mitt inne i nåt jättejobbigt traumatiskt så ser det ut på ett visst sätt. Då kanske det blir de lättlästa böckerna för man fixar inte att läsa nåt tyngre – ja när mamma låg för döden kunde jag inte sova. Jag kunde inte ta till mig riktiga böcker, utan det fick bara gå igenom...

Fanny: (*avbryter*) ...men du ville läsa ändå?

Laura: Ja, jag är tokig i att läsa. Jag är läsgalen – har alltid varit. Och det har jag ju fått hemifrån. Mamma hade ju varenda vägg klädd med böcker, liksom...

(*Kort paus*)

Harriet: Läsandet är väl det som är lättast att ta till sig. På nåt sätt. Kräver inget kringarrangemang – man behöver inte ge sig iväg någonstans, man behöver inte göra det med någon annan. Så det är väl det som jag tagit till mig mest. Men

idag... Jag läser inte lika mycket böcker idag. Jag kan inte koncentrera mig. Visserligen beror det på att synen är sämre (*skrattar*).

Laura: Det är jobbigare att läsa.

Harriet: Men längtan finns ju där hela tiden, men det går inte att läsa vad som helst längre. Jag kan inte läsa en dålig bok. Jag måste veta att den är bra, att jag får ut något av den. Att bara läsa något bara för stundens förströelse, det har jag inte tålamod till idag. Jag måste ha lite bättre kvalitet.

Fanny: Men, om du börjar läsa en bok och du tycker den är dålig – slutar du läsa den då?

Harriet: Ja... oftast är problemet... ofta läser jag slut den eftersom jag upplevt att den får en knorr på slutet. Man härdar ut. Men att läsa två riktigt dåliga böcker på raken då är man riktigt irriterad. Då har jag förspillt min tid. Jag har inte råd med det riktigt.

Harriet beskriver ovan ett tema som återkommer. Kvinnorna i denna studie vill vara säkra på att det de satsar sin tid på är något värt att satsa på. Här kommer de kvinnor som jag kallar fixarna in som garantier.

Fixarnas betydelse

I flera av de studerade kvinnornas nätverk finns fixare, det vill säga någon som tar på sig att boka biljetter och kollar vilka som vill gå. Biljetterna är företrädevis till dansuppsättningar, teaterföreställningar eller konserter, mer sällan bio. Några av de deltagande kvinnorna har själva erfarenhet att fixa på detta sätt. Anledningen till att de hamnat i, eller tagit på sig, den rollen handlar om att de, om de ser till att ett visst antal besökare köper biljetter genom dem så får de själva en gratisbiljett. Det kan också handla om att den fixande kvinnan har en unik kontakt vid den aktuella teatern eller konsertlokalen.

Genom fixarnas arbete får kvinnorna erbjudanden och idéer som de själva kanske inte skulle ha tänkt på. Fixarna fungera på det sättet som en motor i de nätverk de är medlemmar i. Fixarnas försäljning av biljetter fungerar bäst för den som är nära bekant med fixaren, då är banden starkast och det är inte besvärligt att träffas utanför den aktuella lokalen för utbyte av pengar och biljetter. Sämre tycks det fungera när fixarnas nätverk blir alltmer opersonligt, det vill säga att en individ egentligen inte känner några av de andra i nätverket som egentligen består av en lista med epostadresser. ”Då kan man bli ombedd att ta med biljetten till Vanja och träffa henne utanför lokalen. Men... vem är Vanja?” Sådana opersonliga nätverk har tydligen en tendens att dö ut.

När fixarnas aktiviteter fungera väl är det ett välkommet sätt att bli påmind om en föreställning och ett tämligen smidigt sätt att skaffa biljetter. Dessutom är det ett tillfälle att träffa

fixaren personligen jämte andra, som kvinnan känner, och kanske prata om föreställningen efteråt. Även om fixarnas betydelse inte ska överdrivas är de en del i de aktiviteter som studiens kvinnor är intresserade av. Även om de inte nappar varje gång fixarna hör av sig är det en del av de aktiviteter som pågår i fältet. Det händer också att de hör av sig till fixaren om någon föreställning och frågar om det går att ordna biljetter.

Fixarna åtnjuter en viss status och ökar på det egna sociala kapitalet genom sina kontakter. Trots detta förefaller de inte inta någon särställning när de stiger ur rollen som fixare. När de träffar sina ”kunder” utan att uppträda i sin fixarroll tycks de vara som vilken som helst annan i nätverket. Deras initiativ är ett välkommet inslag genom att de driver konsumtionen. De kan komma med inspel om erbjudanden till aktiviteterna de andra spelarna skulle ha missat om de inte blivit påmind.

Intressant med fixarna är att de inte är professionella entreprenörer – visst kan de skaffa en biljett genom att sälja till de kvinnor de känner, men de tycks anta sin roll som fixare mer för att de är intresserade av att sprida kulturprodukter och tjänster än att de skulle ha vinning av att göra det.

Det är dock min uppfattning att fixarna bidrar till den trygghet kvinnorna i studien talar om. Här finns några av deras likasinnade, som de litar på, som hjälper dem att hitta intressanta upplevelser.

Upplevelsen som teatralitet

Upplevelsen handlar om att bryta med vardagen, sätta en stilla bris i håret och vederkvicka sig inför fortsättningen av vardagen. Det uppiggande med att ta med några väninnor på vernissage eller museum och prata om vad de sett kommer igen gång på gång i samtalen.

En av kvinnorna berättar om en föreställning av Palme-pjäsen med Philip Zandén i huvudrollen att i mellanakten stod hon med sina väninnor och de pratade högt, och ganska teatraliskt, om pjäsen. De tyckte att Zandén varit bra som Palme, ”men manuskriptet... och regin”. I efterhand kan det låta som om det viktiga var den befriande känslan av att uttrycka sig fritt, omgiven av likasinnade, men ändå offentligt så att de som stod omkring tydligt kunde höra vad den här gruppen av kvinnor tyckte om regin. ”Dom kunde gärna höra vad vi tyckte!” Kanske det var ett sätt att tala om för de spelarna i striden om fältet att denna grupp ville ta mark och var villig att kämpa för sin position i fältet. Utspelet i mellanakten kan också ses som ett exempel på vardagsteatralitet, en process som har att göra med ”blicken” som skapar en virtuell rymd som hör till den Andra (Féral 2002). Dramatik uppstår i vardagliga utrymme

när den utövande omfördelar det och med åskådaren inramar vardagliga utrymmen som han inte äger (Féral 2002:97). Det kan betyda att jag kan sitta på ett café och väntar på en vän och omedvetet börjar jonglera min mobiltelefon i handen, och skapar en omfördelning av det vardagliga utrymmet. Enligt Féral's resonemang kommer inte teatralitet till liv förrän en åskådare ser mig jonglera min mobiltelefon. Féral hävdar att det teatraliska handlar om att koppla åskådaren med vad som betraktas. Det är någon slags perceptuell dynamik i spelet som inte tillhör föremålen, utrymmet, inte heller skådespelaren själv, men var och en kan bli det främsta stödet för teatralitet (Féral 2002:105). Detta tyder på att detta förhållande, tillfälliga som det kan vara, är cirka två enheter gör en överenskommelse om vad som kommer att äga rum. Féral beskriver detta som skådespelarens paradox som också är åskådarens paradox. Detta förhållande kan beskrivas som "Jag vet att du vet att jag vet (att jag låtsas)" och vice versa. I mellanaktscenen var de samtalande kvinnorna medvetna om att de omkring lyssnade, men det brydde sig berätterskan inte om.

Deltagarna i denna studie är mogna människor och det kan naturligtvis betyda en del i sammanhanget. Med stigande ålder går det att stå för sina åsikter, utan att ens behöva motivera dem, eller bry sig om vad andra tycker om dem.

Summering: Upplevelser

I fältet för upplevelser optimerar kvinnorna i denna studie sina aktiviteter i fältet för kulturkonsumtion. Temat för upplevelsen kan vara vad som helst. Det viktiga är att den ger deltagarna något. Upplevelsen handlar om att vara med om något som deltagarna minns efteråt – ett minne för livet om man så vill. Det kan handla om kulturupplevelser som är svårtillgängliga för att det rör sig om en artist som bara spelar i Sverige en gång var tionde år, något event utomlands eller något som är så dyrt att deltagarna vet att de aldrig kommer att ha råd att delta igen. Konflikter är tänkbara inombords – ska jag se sådant jag gillar eller ska jag följa med mina väninnor bara för att vara med om det sociala? Fältet för upplevelser betraktar jag som ett underfält till fältet för kulturkonsumtion.

Upplevelser är ett av de resultat som kvinnorna i studien vill ha ut av sin kulturkonsumtion. De talar om beröring, att känna igen sig, att lära sig saker om andra människor och världen. Upplevelser kan handla om att få en erfarenhet av att lämna tid och rum – att fångas av en bok, ett musikstycke, en pjäs eller en film så att medvetenheten om att befinna sig i rummet upphör. Upplevelsen gränsar till utvecklingskravet genom att det här handlar om att dels nå något som rör vid något djupt inne i individen, dels ska det komplettera den kunskap

eller erfarenhet individen redan har. Det medför att det handlar om en slags utveckling av individen. Kulturen hjälper individen att tänja på gränserna, att inte vara inskränkt.

Det förefaller bero på omständigheterna vilket som är viktigast av upplevelse och utveckling. Jag får intrycket att kvinnorna i studien lägger stor vikt vid upplevelsen. Den handlar inte om förströelse, utan är mer släkt med tanken på personlig utveckling som jag redogör för mer detaljerat i kommande avsnitt.

6. Utvecklingsfältet

Detta kapitel tar upp vad de medverkande kvinnorna skulle kunna beskriva som det utvecklande med att konsumera i det kulturella fältet. Flera av de deltagande kvinnorna kommer i samtalen in på att konsumtionen av kultur kan betyda något mer än social samvaro och rena upplevelser. De nämner att konsumtionen kanske ger en förbättring av individen, det ska ge något. Det kan, utöver tryggheten i gruppen, utöver den omedelbara upplevelsen av konstverket eller boken, handla om att utvecklas, lära sig något om sig själv som människa. Kvinnorna i studien talar om att det finns något utvecklande i att konsumera kulturaktiviteter.

De kommentarer i samtalen och intervjuerna jag tar fasta på i det följande handlar om att kulturkonsumtion kan ge tröst, förkovran i människokunskap och fungera som kunskapsbank för alternativa val i livet. Ericstam (1998) talar om konstmuseets pedagogiska funktion, det ska vara ett lärdomsställe som berikar medborgarna medborgarna med konstupplevelser. Att konst kan befria människor från lidande och okunskap, eller åtminstone lindra varats smärta, har under seklerna varierats och förfäktats av de grupper som idag kan sägas konstituera konstfältet (Ericstam 1998:237). Den pedagogiska, eller rehabiliterande, effekten som kvinnor i denna studie talar om är således inte främmande utan kan beskrivas som en mainstream-företeelse. Romaner, teater och film ger inspel i ämnen som rör sig i hjärnan på konsumenten och kan ge en idé om hur hon ska bete sig eller hur hon ska undvika att bete sig i det egna livet. ”Ju mer man konsumerar desto öppnare blir man, tycker jag”, konstaterar Nora. ”Det är så fantastiskt att få bada i allt det som finns”. Nora fortsätter att tala om böcker, den ena mer givande än den andra och hon menar att utbudet är till synes obegränsat när läsaren väl är på jakt efter god litteratur.

Kulturkonsumtion som tröst

Kulturupplevelser kan ge tröst i svåra livssituationer och stärka individen. Det vaga med att ”bli en bättre människa” eller att med kulturindustrins produkter ”lära sig mer om människor och därmed om sig själv” är kanske vad konsten handlar om. Konst är ingen produkt i likhet med Ipren eller Voltaren som är produkter med ett hyggligt förutsägbart resultat. Det är betydligt svårare att förutse vilken reaktion individen får av att betrakta en tavla av erkänt god

kvalitet, eller för den delen, en tavla av diskutabel kvalitet. För vissa betraktare kan tavlan upplevas som intressant att ha sett, men den ger inte just denna individ något mer än förströelse. Det innebär att vad som för den ene är förströelse ger för den andre djupa insikter och mening. I det andra fallet fyller kulturen tomrum som personer i det första fallet redan fyllt, eller inte känner behov av att fylla.

Trösten kan handla om att uppleva att andra individer genomgår svåra prövningar i livet och de egna bekymren ter sig ganska milda. ”Varför ska jag klaga?” En film eller en teterpjäs kan skapa en stämning i individen som andra media skulle ha svårt att nå. Ett musikstycke kan på liknande sätt, dels transportera lyssnaren tillbaka i tiden, dels förändra det egna stämningläget enbart genom att individen uppskattar stycket.

Kulturkonsumtion som förkovran/kunskapsbank

Kulturen kan också lära människan något om livet, bygga på de kunskaper individen redan bär på. Konsumtion av kultur blir också en möjlighet att ta till sig andras tankar om världen och livet. Den kan ge alternativa lösningar på problem eller tankar individen bär på. Här fungerar konsumtionen av kultur så att den bygger upp en kunskapsbank i individen – en bank som bygger på andra människors idéer om hur livet kan te sig, pekar på andra valmöjligheter än de som ligger närmast till hands. Siri berättar att hon i 13 års åldern upptäckte att vuxenböcker beskrev sexualitet på ett mycket mer intressant sätt än de flickböcker hon hittills hade läst. Det innebar för henne att hon utan vidare spisning gav sig vuxenböckerna i våld. Där kunde hon hitta det hon saknade i flickböckerna och hon tyckte sig lära sig om vad vuxenlivet skulle komma att innebära.

Utan att det sägs någon gång under samtalen och intervjuerna, mer än av Sophie som menar att kulturkonsumtion är som en drog, får jag en känsla av att det finns en oförmåga att inte konsumera kultur. Många av kvinnorna i studien menar också, på direkt fråga från mig, att de skulle sakna sina böcker, filmer, teater- eller galleribesök om det gick längre tid än en månad mellan dem. En av kvinnorna, Frida, uppger att hon går på bio varje vecka. Några av kvinnorna i studien har alltid en bok på gång som de läser i så fort tillfälle yppar sig.

Impulsiva aktiviteter efterlyser flera av kvinnorna i studien. De talar med nästan nostalgisk emfas om den tid när det var enkelt att impulsgå på teatern. Idag krävs bättre framförhållning vad gäller populära föreställningar.

Harriet: Fast jag relaterar det till att jag har mindre möjligheter, jag har mindre tid. Så det är viktigare att det jag gör, att jag får mer valuta av det.

Laura: Jag tycker det var mer lättillgängligt på 70-talet. Då var jag med i Skådebanan och sprang på teater flera gånger i månaden. Nu är det så... ett planerande, nu släpps biljetterna. Vill man se nåt på Dramaten så är det flera månader framåt kanske och vad är det som säger att jag just den dan tycker det är roligt att gå och se den där pjäsen. Jag tycker det är mer, det ska fixa sej med en gång..

Fanny: Men gör du det, beställer i flera månader i förväg, alltså? Det tror jag aldrig att jag har gjort.

Laura: Det har hänt, men det har också vänt så att jag inte går på teater längre med samma intensitet längre. Nej.

Tankarna på lättillgänglighet, att få tid, att disponera och utnyttja den tid som finns till förfogande återkommer. Alla kulturaktiviteter passar inte in i det bråda schemat, men till exempel böcker kan smygas in i vardagslivet och ge en stunds vederkvickelse. Det kan också handla om spontana aktiviteter, utan särskilt lång framförhållning.

Lisette: Ibland kanske man går och tränar eller på en fotbollsmatch eller tar en öl, liksom. En del kan ske dagtid, man kan umgås med sina väninnor, det kanske spelar roll, liksom. Likadant med en bok, den kan man ta upp i pauserna...

Elisabeth: (*avbryter*) ... på tunnelbanan.

Lisette: (*fortsätter*) ...att det kan spela in, jag vet inte (*skrattar*) och när vi kommer upp i åldrarna så är det ju fler kvinnor, de går med sina väninnor.

Lisette ser i sista anföringen sig själv både som en av alla dessa åldrande kvinnor, men också att dessa är några andra när hon talar om att det blir fler kvinnor som utövar kulturkonsumtion. Kanske en felsägning, men jag tolkar detta som en del i det ambivalenta som ligger i att dels vara en del en kategori, men samtidigt uppleva sig som stående fri från kategorin. Kanske pågår ett slags växelbruk här, eller så handlar det om att kvinnorna i studien inte i alla lägen identifierar sig med andra kvinnor med samma intressen. Även om de till synes är de samma hela tiden så kan deras upplevelse av sig själva i olika situationer innebära att de faller ur den egna "rollen". Enbart deras "inre konsekvens" håller samman deras "roll".

Frida berättar att hon en lördag råkade se en TV-kanal hon inte visste att hon hade, Kunskapskanalen, och de visade ett program från Afrika "Från diktatur till demokrati". Sedan hade hon glömt att ändra kanal och det var ytterligare något bra program på kvällen och hon kände: "Vilken lyckodag! Då har man fått allt och har spätt på sina bra värderingar som jag ändå tycker jag har." Den personliga utvecklingen handlar således till en del om att vidmakthålla den person individen känner att hon är.

Konstruktion av habitus

Det vaga, den personliga utvecklingen, prövar jag mot Bourdieus tankar om habitus, de erfarenheter som vi bär med oss i livet. De erfarenheter som kan förändra oss, avgöra de val vi står inför. Bli det, när vi är medvetna om att en händelse eller upplevelse kan förändra oss, så att vi kan försöka påverka vår habitus? Kan en del av vår habitus vara medvetet konstruerad? När vi väl förstår spelet i fältet innebär det att vi medvetet kan spela spelet och ”ladda” oss själva med habitus som är mer funktionell som kapital?

Vi har personliga strategier för hur vi navigerar i fältet för kulturkonsumtion. Vill vi ha en mer beständig påverkan i vår habitus kan det handla om att låta oss översköljas av information, kanske likt en forskare som går på djupet i ett ämne. Dagny berättar om intressen som lever vidare under decennier och hon vill bara gräva allt djupare i dem för att ”lära sig allt”.

Dagny: För mej har det nog varit olika under skilda perioder i livet, man har haft olika starka intressen som har styrt läsandet.
Uffe: Är du sådär att om du blir intresserad av nåt så lånar du alla böcker, ser alla filmer och så vidare.
Dagny: Ja... så är jag...
Uffe: Nördar ner riktigt ordentligt.
Dagny: Ja, precis.
Julie: Just...
Dagny: Om jag får ett starkt intresse så vill jag veta allt om det.
Uffe: När går det över... håller du på sådär ett år...
Dagny: (*avbryter*) ... nä, längre, kanske 10-20 år.
Uffe: Så du blir autodidakt på det området?
Dagny: Ja... det kan man säga.

Dagnys strategi handlar om att bli sin egen expert på det område som fångat hennes intresse. Det går att föreställa sig hur hon lär sig allt mer och går allt djupare in i sitt intresseområde. Dagny lyckas hålla uppe intresset under mycket lång tid, vilket beror på att hon anser att hon utvecklas genom sina självstudier.

Dagny kanske kan tyckas vara extrem, men med tanke på hur lång tid vi kan ägna ett intresse, en hobby, så är de tidsrymder på ett par decennier som hon beskriver helt naturligt. Det vi ägnar oss åt gör vi dels för att det ger oss något, dels för att vi vill bli bättre på det.

Utvecklingsfältet är det till synes mest vaga av de fält jag har tittat på i denna studie. Kanske beror det på att de andra är mer påtagliga. Kulturreisan manifesteras i ett ökat intresse för kultur, trygghetsfältet i hur väl till mods kvinnorna är med sina likasinnande när de deltar i någon aktiviteter och upplevelsefältet medför att spelarna antingen är nöjda, missnöjda eller

likgiltiga inför med de upplevt. Vad gäller utvecklingsfältet handlar det mer om habitus genom att de erfarenheter spelarna gör i detta fält får dem att anse att de utvecklas. De är alltså medvetna om att det finns ett slags pedagogiskt värde i de aktiviteter de sysselsätter sig med. Deltagarna är medvetna om att de kommer att bära med sig det upplevda in i framtiden. Utvecklingen, önskan att ”bli en bättre människa”, tycks, även för dem som uttrycker denna önskan, vara av olika beskaffenhet. Dels handlar utvecklingen om ökad kunskap, dels också om empati med andra. En ”bra bok” för med dessa krav ställda på sig en innebörd som innesluter ett frö till förändring av konsumenten.

Summering: utveckling

I fältet för utveckling söker kvinnorna studien efter värden eller positioner som kan göra dem till ”bättre människor”. Utveckling av den egna personligheten och jaget är ett av de resultat som kvinnorna i studien vill ha ut av sin kulturkonsumtion. Denna förbättring kanske inte handlar om annat än den subjektiva övertygelsen om att individen blivit ”en bättre människa” som med hjälp av konsten breddat sig och sin förståelse av omgivningen. Exakt vad det innebär är svårt att utröna eftersom detta ”krav” uttalas tämligen vagt, nästan mer som en from förhoppning om att det ska finnas något mer påtagligt resultat av kulturaktiviteterna kvar när de är avslutade.

7. Slutsatser

I de tidigare kapitlen redogjorde jag för de intryck och den förståelse för hur kvinnlig kulturkonsumtion växer fram under livets gång som denna studie har gett mig. I detta avsnitt är avsikten att de presentera de slutsatser som jag kan dra av de intrycken.

I de föregående kapitlen har studien genererat tre empiriska resultat. Det första handlar om de krav på social samvaro studiens kvinnor har och som jag i kapitel 4 kallar för trygghetsfältet. Kvinnorna i studien vill ha empatiska medspelare på sina kulturaktiviteter. Det andra resultatet är de krav på upplevelser som kvinnorna uttrycker sig vilja ha och som jag refererar i kapitel 5. Det tredje resultatet beskrivs i kapitel 6 och handlar om att flera av kvinnorna i studien uttrycker förhoppningar om att kulturen ska ge dem personlig utveckling, de menar att de blir ”bättre människor” av att konsumera kultur. Dessutom beskrivs i kapitel 3 den kulturresa många av kvinnornas gjort på sin väg in i fältet för kulturkonsumtion.

Resultat 1

Studien visar att tryggheten i relationerna med de personer kvinnorna i studien tillbringar tid tillsammans med under kulturkonsumtion är mycket viktig för dem. Det handlar om att lita på de andra och visa tillit till de andra. Det sociala i att göra något tillsammans med någon annan är det viktigaste. De kan gå på vernissage och sedan på kafé för att prata om vad de sett – men även om annat som förstärker banden mellan dem.

Resultat 2

Att uppleva något i och med den egna konsumtionen av kultur var ett ganska förväntat resultat. Kvinnorna i studien vill bli berörda, känna igen sig och lära sig nya saker om andra människor och världen. Upplevelsen handlar inte i första hand om förströelse, utan om något mer djupt personligt.

Resultat 3

Utveckling av den egna personligheten och jaget är ett av de resultat som kvinnorna i studien vill ha ut av sin kulturkonsumtion. Det finns förväntningar som att konsumtion av kultur får individen att växa, och att kulturen ger tröst.

Kulturresan

Denna studie ledde till att jag myntade uttrycket kulturresa i den meningen att den som utför resan förändras. En kulturresa betecknar i denna studie ett resultat av den konsumtion av kultur som kvinnorna i studien gör genom sitt intresse för kulturindustrins produkter från unga år och framöver. Analogin med en klassresa framstod efter några gruppsamtal klar och tydlig. Här rör det sig om en bildningsresa som kan överlappa eller vara parallell med en klassresa. De av kvinnorna som startade sina liv i en annan klass än arbetarklass gjorde samma resa, men jag betraktar dem som arvtagarna till sina föräldrar. Jag gick in i arbetet med den här studien med tanken att aktiv kulturkonsument blir ingen plötsligt för man passerar ett visst åldersstreck. Jag letade efter startpunkter i de deltagande kvinnornas tidiga historia och styrde samtalen dit.

Bourdieu's fältteori och denna studie

Jag hade stora förväntningar, kanske illa underbyggda, på att Bourdieus fältteori skulle hjälpa mig att analysera det empiriska materialet i studien. Till en början föreföll också denna starttanke infrias, jag skapade fältdiagram och föreställde mig efterhand som materialet växte fram att jag kunde se fältet för trygghet, fältet för upplevelse, fältet för utveckling som underfält till fältet för kulturkonsumtion. Efter en tid saknade jag uppgifter om dominanstrider i fälten. De konflikter jag hittade handlar om möjliga konflikter mellan nätverk av kvinnor som konkurrerar om samma utbud av biljetter och individers inre konflikter vid val mellan att gå ensam eller med någon i nätverket.

Jag hittar några skäl till att resultatet inte blev vad jag förväntat:

- Fältteorin har oftast tillämpats på produktionsfält, det gjorde att jag inte hittade inspirationstudier om konsumtionsfält
- Jag hade inga motpoler till mina kulturkonsumenter, dvs producenter i fältet, som bokförlag, gallerister och konsertarrangörer

Trots detta anser jag att tanken på att dela in aktiviteterna i fält hjälpte mig att hitta de tre fält som jag beskrivit ovan, även om de enligt Bourdieu inte är fält i egentlig mening då de inte handlar om strider om dominans.

Uppfylldes studiens syften?

Syftet med denna studie har varit tredelat. Den första delen handlar om att bättre förstå varför kvinnor väljer att skapa en del av sitt jag som kulturtant. Den andra delen är att skapa bättre förståelse för vad som driver dem att konsumera kultur. Den tredje delen av syftet handlar om att utröna hur de tänker medan de lever ut sitt kulturintresse.

Vad gäller syftet första del – att bättre förstå varför de kulturkonsumerande kvinnorna väljer att skapa en del av sitt jag som kulturtant – är det den delen som stötte på mest patrull. Min insikt i varför kvinnor är intresserade av kultur kan sägas ha ökat. Flera av kvinnorna i denna studie uttrycker dock aversion mot att kallas kulturtant. Att tänka på och kring stereotypen kulturtant var en nyttig erfarenhet. Jag, som inte omfattas av kategoriseringen, hade aldrig kunnat föreställa mig att de flesta är antingen för eller emot en användning av uttrycket. Jag påstår att jag bättre förstår varför kvinnorna i studien väljer att skapa en del av sitt jag som kulturkonsument, snarare än som kulturtant.

Den andra delen av syftet handlar om att skapa bättre förståelse för vad som driver kvinnorna i studien att konsumera kultur. Jag har pekat på att det finns en attraktion i de upplevelser kulturen kan ge och i den utveckling av individen den kan bidra med. Man kan kalla det ett sug efter mer, eller en inre drivkraft. Bourdieu beskriver det i det inledande citatet i denna uppsats: ”Vid många val i livet är det svårt att skilja mellan reaktionen mot och lusten till.”

Den tredje delen av syftet handlar om att utröna hur kvinnorna reflekterar över hur de lever ut sitt kulturintresse. Här anser jag att de tankar om trygghet, upplevelse och utveckling som framkommit i studien är en bit på vägen.

Slutord

När jag nu betraktar serien av kapitel i studien förefaller det som om det jag kallat kulturrensa fortsätter i de övriga kapitlen. De tycks mig vara en serie av fält som hakar i varandra där det föregående fältet är en förutsättning för nästa.

Under den inledande fasen av denna studie funderade jag mycket i mina fältanteckningar på uppdelningen i högkultur och populärkultur. Under studiens genomförande gjorde jag ingen

medveten skillnad mellan högkultur och populärkultur. Jag betraktade dem i denna studie som delar av samma fält. Var detta ett klokt val? Nu vet jag ju inte vad resultatet blivit om jag skilt dem åt, men som jag ser det har det fungerat väl att ha en bred tillämpning på vad som är ett kulturutbud. I samtalen har Herman Hesse och Franza Kafka nämnts i samma replikskiften som Kitty-böcker. Avsikten var heller aldrig i första hand att ta reda på vad kvinnorna konsumerade.

Vad gäller gruppsamtal kontra intervjuer skulle jag vilja prova en studie på något annat område med fokusgrupper där jag sedan intervjuar hälften av deltagarna enskilt. Nu gjorde jag intervjuer med kvinnor som inte deltagit i gruppsamtalen. Jag menar att det kanske skulle leda djupare in i de intervjuades värld.

Tryckta källor

- Bihagen, Erik & Katz-Gerro, Tally. 2000. Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences. *Poetics*, Volume 27, Issues 5–6, June 2000, Pages 327-349.
- Boëthius, Ulf. 1990. Högt och lågt inom kulturen. Moderniseringsprocessen och de kulturella hierarkierna. I: Johan Fornäs & Ulf Boëthius (red.) *Ungdom och kulturell modernisering*, Stockholm/Stehag: Symposion.
- Bourdieu, Pierre. 1979. Les trois états du capital culturel. I: *Actes de la recherche en sciences sociales*. Vol. 30, novembre 1979. pp. 3-6.
- Bourdieu, Pierre, 1984. *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*. Translated By Richard Nice. Cambridge: Harvard University Press..
- Bourdieu, Pierre. 1992 (1990). *The logic of practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 1995. *Praktiskt förnuft. Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Broady, Donald. 1998. *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*. Skeptronhäften / Skeptron Occasional Papers nr 1, 1998.
- Broady, Donald (red.) 1998 B. *Kulturens fält: en antologi*. Göteborg: Daidalos
- de Certeau, Michel. 1984. *Practice Of Everyday Life*. University of California Press.
- Douglas, Susan J. 1995. *Where the girls are: growing up female with the mass media*. London: Penguin.
- Drakos, Georg. 2005. *Berättelsen i sjukdomens värld: Att leva med hiv/aids som anhörig i Sverige och Grekland*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Ekelöf, Maja. 1970. *Rapport från en skurhink*. Uddevalla, Rabén & Sjögren.
- Ericstam, Johan. 1998. Konstmuseifältet. I: Broady, Donald (red.) 1998 B. *Kulturens fält: en antologi*. Göteborg: Daidalos
- Féral, Josette. 2002. "Theatricality: The Specificity of Theatrical Language", In: *SubStance: A Review of Theory and Literary Criticism* # 98/99, vol. 31, nos. 2 & 3, 2002, special issue Theatricality, ed. by Josette Féral, pp. 94-108, translated by Ronald P. Bermingham.
- Giddens, Anthony & Griffiths, Simon. 2007. *Sociologi* . 4., omarb. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Granlid, Gunnel & Widerberg, Siv. 1997. *Tuffa tanter*. Stockholm: Natur och kultur
- Göransson, Michelle. 2004. *Heteroflator, trendbin och riktiga flator : En etnologisk studie av lesbiskas genusskapande i det tidiga 2000-talets Stockholm*. Uppsats för magisterkurs,

- Etnologi, Stockholms Universitet.
- Hacking, Ian. 2002. *Historical ontology*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hacking, Ian. 2004. Between Michel Foucault and Erving Goffman: between discourse in the abstract and face-to-face interaction, I: *Economy and Society*, 33: 3, 277 – 302.
- Hagen, Cecilia & Neiglick, Christina. 1999. Tantvarning. Forum.
- Haraway, Donna. 1988. *Situated Knowledge: The Science Question in Feminism as a Site of Discourse on the Privilege of Partial Perspective*, i *Feminist Studies* 14.3.
- Hein, Fabien. 2011. Le fan comme travailleur : les activités méconnues d'un coproducteur dévoué. (Fans as workers: The little known activities of a devoted coproducer.) *Sociologie du travail* 53 (2011) 37–51.
- Hellgren, Anna. 2010. Kulturbärarna. *Tidskriften Genus* 3/2010.
- hooks, bell. 2000. *Feminist Theory. From Margin to Center*. New York: Pluto Press.
- Katz-Gerro, Tally & Sullivan, Oriel. 2010. Voracious Cultural Consumption : The intertwining of gender and social status. *Time Society* 2010 19: 193
- Kulturrådet. 2010. *Kulturvanor i Sverige 1987–2009*. En rapport framtagen för Kulturrådet av SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Moeran, Brian. 2007. *From Participant Observation to Observant Participation: Anthropology, Fieldwork and Organizational Ethnography*. Creative Encounters Working Papers #2, Copenhagen Business School.
- Liikkanen, Mirja. 1996. Culture consumption in Finland. *Nordicom Review* 2, 211-227.
- Lizardo, Omar. 2006. The puzzle of women's "highbrow" culture consumption: Integrating gender and work into Bourdieu's class theory of taste. *Poetics*, Issue 34, 2006, Pages 1–23
- Lundstedt, Anna. 2005. *Vit governmentalitet. "Invandrarkvinnor" och textilhantverk – en diskursanalys*. Diss. Stockholm, Arbetslivsinstitutet.
- Lövgren, Karin. 2009. "Se lika ung ut som du känner dig" *Kulturella föreställningar om ålder och åldrande i populärpress för kvinnor över 40*. Diss. Linköping Studies in Arts and Science No. 477. Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier. Linköpings Universitet.
- Lövgren, Karin. 2012. "Ååå tanter, ååå tanter". Tant-representationer och forskning. I: *Lilliequist, Marianne & Lövgren, Karin.(red). Tanten, vem är hon? En (t)antologi*. Umeå, Borea Bokförlag.
- Morgan, David. 1997. *Focus Groups as Qualitative Research*. Qualitative Research Methods, Volume 16. Newbury Park, London, New York, Sage Publications.
- Ohlsson, Robert. 2009. *Representationer av psykisk ohälsa. Egna erfarenheter och dialogiskt meningsskapande i fokusgruppsamtal*. Diss. Stockholms universitet, Pedagogiska

institutionen. [diva]

- Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund, Tomas (red). 2010. *En fråga om klass – levnadsförhållanden, livsstil, politik*. Malmö, Liber.
- Prieur, Annick, Rosenlund, Lennart & Skjott-Larsen, Jakob. 2008. Cultural capital today: A case study from Denmark. *Poetics* 36 (2008) 45–71.
- Purhonen, Semi, Gronow, Jukka & Rahkonen, Keijo. 2011. Highbrow culture in Finland: Knowledge, taste and participation. *Acta Sociologica* 2011 54: 385.
- Schultz Nybacka, Pamela. 2005. *Människans väg till boken - en studie om böcker och läsande efter momssänkningen*. Företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet.
- Scott Sørensen, Anne, 1991. Könskulturer och könets kultur. I: Ganetz, Hillevi & Lövgren, Karin (red.). *Om unga kvinnor: identitet, kultur och livsvillkor*. Lund: Studentlitteratur.
- Stalteri Marcus, Anna & Almgren, Lisen. 2011. *Tantmanifestet*. Piknik Förlag.
- Trondman, Mats. 1994. *Bilden av en klassresa: sexton arbetarklassbarn på väg till och i högskolan*. Diss. Lund : Univ.
- Wulff, Helena. 1998. Balettdansare och paradoxen med det kulturella kapitalet. I: Broady, Donald (red.) 1998 B. *Kulturens fält: en antologi*. Göteborg: Daidalos

Andra källor

- Beckman, Åsa. 2011. <http://www.dn.se/kultur-noje/kronikor/asa-beckman-jag-kommer-aldrig-mer-att-anvanda-ordet-kulturtant> (kontrollerad 2012-03-19)
- Berggren, Uffe. 2010, 2011. IDÈDAGBOK 2010-10-21 – 2011-12-03, Tankar kring kvinnors kulturkonsumtion. Anteckningar.
- Europaparlamentets resolution av den 10 april 2008 om kulturindustrin i Europa (2007/2153(INI)) <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0123+0+DOC+XML+V0//SV> (Kontrollerad 2012-05-20)
- Herreminje. 2011. <http://herreminje.wordpress.com/category/gtg/page/8/> (Upplagd 2011-05-16) (kontrollerad 2012-04-28)
- Hur mycket Kulturtant är du? <http://www.gp.se/kulturnoje/testadigsjalv/1.730880> (Kontrollerad 2012-02-09)
- Kulturtanten P4. <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspxprogramid=3891&artikel=3836472> (Kontrollerad 2012-05-17)

Lektorns ombyte förbryllade http://www.svd.se/nyheter/idagsidan/trender/lektorns-ombyte-forbryllade_6004621.svd (Kontrollerad 2012-03-16)

Nationalencyklopedin. 2012. Kulturtant. I:

<http://www04.sub.su.se:2088/sokq=kulturtant&type=NE> (Kontrollerad 2012-02-09)

Rund kloss i fyrkantigt håll, <http://olgakatt.blogspot.se/2011/03/jag-en-kulturtant.html>
(kontrollerad 2012-04-15)

Svenska Akademiens Ordbok. 2012. Kulturtant. <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
(Kontrollerad 2012-02-09)

Svenska Akademiens Ordlista. 2012. Kulturtant.

http://www.svenskaakademien.se/svenska_spraket/svenska_akademiens_ordlista/saol_pa_natet/ordlista (Kontrollerad 2012-02-09.)

Wallin, Åsa. 2011. Jag - en riktig kulturtant? Eskilstuna-Kurirens nätupplaga 2011-01-21.
Nedladdad via Presstext 2011-01-26.

Fokusgruppsdeltagare

Dagny, 1948, f.d. lärare.

Elisabeth, 1945, f.d. personalhandläggare.

Emilia, 1944, f.d. informatör.

Fanny, 1949, lärare.

Frida, 1947, informatör.

Greta, 1946, frilansskribent.

Hanna, 1949, redaktör.

Harriet, 1956, egen företagare.

Julie, 1960, webbredaktör.

Kerstin, 1948, f.d. mentalsjuksköterska.

Laura, 1951, informatör.

Lisette, 1961, journalist.

Nora, 1966, formgivare.

Siri, 1953, personalhandläggare.

Enskilda intervjuer

Sophie, 1930, f. d. tjänsteman.

Marianne, 1946, f.d tjänsteman.

Sonja, 1957, tjänsteman

Ida, 1945, f.d. tjänsteman.

Stockholms universitet/Stockholm University
SE-106 91 Stockholm
Telefon/Phone: 08 – 16 20 00
www.su.se

**Stockholms
universitet**